

בשבילי אורייתא - ווארקא

לד"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

פורים

במוצאי שבת

הלכה ומנהג

קובץ רכ"ב
אדר ב' - תשפ"ד

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון רכ"ב

אדר ב' - תשפ"ד

לעילוי נשמת

איש היקר והמתיר שבתאים, דודו צדיק וחסד, שקי"ר רבנו ותלמידיו, פיר נען ונאמנים, מנצח הכבוד במתקנתו, אויב ונאמנך על הבריות, טוב לב, ענין ושפיל רוח.

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל
בן **אדאמיר העוזר רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל
שעלבי"ע בשבת קודש פ' 'זאתה תצוה' וגו' "ויקחו אלקי" וגו'
ט' באדר תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן העניינים

• פרק א' - שבת שקלים

עמוד ו'

ארבע פרשיות

חיוב קריאה

זכרון נתינת מחצית השקל

ונשלמה פרים שפתינו

משמיעים מראש חודש

יוצרות

פיוטים במוסף

קריאת התורה

ראש חודש בשבת

כשיש ספר תורה אחד

מפטיר שקלים

הפטרה

העולה למפטיר

קטן במפטיר

תשלומין לשבת הבא

שכחו לקרוא

נזכרו מיד

נזכרו אחרי ברכת הפטרה

השלמה במנחה

הזכרת נשמות

אב הרחמים

שנים מקרא בד' פרשיות

• פרק ב' - משנכנס אדר

מרבין בשמחה עמוד יא

ימי ניסים לישראל

תליית טבלאות

הגדרת ריבוי שמחה

• פרק ג' - שבת זכור

עמוד יב

מצות זכירת עמלק

סיפור לבנים

לא נשכח הצלת ד'

חיווק בתורה

פרשת זכור דאורייתא

קריאה מתוך הספר

קריאה בשבת שלפני פורים

יוצרות

קריאת התורה ומפטיר

זכור בספר שני

ס"ת המדוייק

כוונה לצאת ולהוציא

זכר סגול - צירי

מסורת אבות

השמיט כמה מילים

הבנת המילות

קריאה במנחה

קריאה ביחיד

פרשת זכור לנשים

נשים בשמיעת פרשת זכור

קריאה לנשים

• פרק ד' - תענית אסתר

עמוד יז

התענית

שם תענית אסתר

צום אסתר

חומר הצום

טעמים לצום

חלשים

צם יצטער בפורים

חתן

רחיצה

נישואין

נגינה

תפילת שחרית

תפילת מנחה

נשיאת כפיים

אבינו מלכינו

למנצח על איילת

לימוד שיעור

• פרק ה' - מחצית השקל

עמוד כא

זכר למחצית

כסף חולין

מה נותנים למחצית השקל

איזה סוג מטבע נותנים

מטבע מכסף

כמה מטבעות נותנים

מתי נותנים מחצית השקל

בתענית לפני מנחה

אחרי מנחה

בפורים שחרית
מי נותן מחצה"ש
נשים
קטנים

למי נותנים מחצה"ש

פרק - פורים במוצאי שבת
עמוד כו

צדקתך
סעודה שלישית
הזכרת מעין המאורע
הבאת מגילה לביהכנ"ס בשבת
הכנת קריאת מגילה בשבת
ברוך המבדיל
הבדלה לפני ערבית
אכילה לפני קריהמ"ג
תפילת ערבית
קדיש תתקבל
הכרזת על הניסים
שכח להזכיר על הניסים
מחצית השקל
סעודה בליל פורים
בן עיר בשבת זכור בירושלים

• **פרק ו' - ליל פורים**
עמוד ל

בגדי שבת
אכילה לפני קריאת מגילה
טעימה
שיעור טעימה
חלש
תפילת ערבית
קדיש תתקבל
ואתה קדוש
הכרזת על הניסים
שכח הזכרת על הניסים
הזכרה לפני יהיו לרצון
סעודה בליל פורים
אכילת זרעונים

• **פרק ז' - שחרית בפורים**
עמוד לג

השכמה
טעמים להשכמה
על הניסים בשחרית
קרוב"ץ
נפילת אפים

הלל
הלל בלא ברכה
קריאת התורה
מגילה עם ס"ת
תפילין בקריאת המגילה
ברכות המגילה
כוונת מצות היום
הרב את רבנו
אשרי ובא לציון
שיר של יום
מחצית השקל

• **פרק ח' - כמה הלכות בקריאת מגילה עמוד לח**

מגילה שלימה
יחיד בלי ברכה
קריאת כל מילה
שמיעת כל מילה
מגילה מודפסת
סימן באצבע
חזרת הקריאה בברכה
קריאה בעמידה
ברכות בעמידה
הפסק בין פסוק ופרק
פסוקי גאולה
בלילה ההוא
שורר בביתו
קריאה בשינוי
האיגרת הזאת
פסוק בהרמת קול
ניגון איכה
אזכרת השם

• **נשים בקריאת מגילה**
עמוד מג

חיוב נשים
מי מברך
נוסח הברכה

• **פרק ט' - סעודת פורים**
עמוד מד

מצות סעודה
בשר בסעודה
סעודת מצוה
סעודה בצוותא
פת בסעודה
סעודה אחרי חצות

סעודה לתוך הלילה
סעודת שחרית
עסק התורה
בסומי בפורים
עד דלא ידע
שתיה יותר מהרגלו
לא יוכל להבחין בין הטובות
לא יכל לחשב גימטריא
ישן מתוך שתיה
למצוה לא לעיכוב
שמחה של מצוה

• **פרק י' - ברכת הטוב והמטיב**
עמוד נא

הביאו יין אחר
אין לפניו יין השני
יין מיין הראשון
שינוי מקום
יין שני שונה מהראשון
הטוב והמטיב
שני מסובים משני יינות
שותפות השותים

• **פרק יא - שתוי בתפילה**
עמוד נב

רביעית
שתייה תוך הסעודה
יותר מרביעית
זמן תפילה
שכרות לוט

• **פרק יב - מהלכות שמחות בפורים**

עמוד נג

הספד ותענית

אבלות
אבל במנין
בית עלמין
משלוח מנות
אבל שולח
שילוח לאבל
שאלת שלום
משלימ לאבל עני
משלי"מ רב אבל
סעודה משפחתית

• **פרק יג - תשובות להלכה**

עמוד נה

מחצית השקל שווי זמן המקדש
מכתב מהחפץ חיים
כתיבה וציור על מגילה
יריעת ניילון עם טעמים ונקודות
קיפול עמוד המגילה להקל קריאת י'
בני המן
תחפושת נכרי בפורים

• **פרק יד - אמרות קודש**

עמוד סה

פרשת זכור
והשתיה כדת אין אונס
לפום צערא אגרא
פורים שני ימים
בג' דברים אדם ניכר
מלחמה לד' בעמלק
שם ד' מוסתר במגילה
ומלאה הארץ דעה
פורים על שם הפור

פרק א שבת שקלים

ארבע פרשיות

א. חז"ל תקנו לקרות ארבע פרשיות בשנה, והם; פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה ופרשת החדש¹.

חובה מדרבנן לשמוע

ב. כתב השל"ה², שארבע פרשיות, על כולם, חל עליו החיוב מדרבנן לשמוע קריאתם בתורה, וחמיר יותר מקריאת הפרשיות של כל השנה שחיובן גם כן בציבור³.
אבל סתימת הפוסקים הוא שחיובו כמו כל קריאת התורה⁴.

זכרון נתינת מחצית השקל

ג. בשבת שלפני ראש חודש אדר, קוראים בתורה בפרשת שקלים, והוא לזכרון מצות נתינת מחצית השקל שהיו עם ישראל מחויבים לתת ללשכה לקרבן התמיד בכל שנה בחודש ניסן.
באחד באדר הסמוך לניסן⁵, היו משמיעים שיביאו שקליהם. משום שאמר קרא⁶, זאת עולת חודש בחודשו לחדשי השנה, אמרה תורה, חדש והבא קרבן מתרומה חדשה.

ונשלמה פרים שפתינו

ד. אנו 'משלמין פרים שפתינו' בקריאת הפרשה של כי תשא דכתיב ביה ענין השקלים⁷.

משמיעים מראש חודש

ה. מדוע מקדימים להשמיע על השקלים מר"ח אדר:

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹ משנה מגילה (פרק ד'). רמב"ם (פרק י"ג מהל' תפילה הל' כ'). טור ושו"ע סימן תרפ"ה (סעיף א')

² ריש מס' מגילה, א"ר (סי' תרפ"ה ס"ק כ"א) מביאו

³ קריאה של כל השנה, אם יש עשרה דצייתי, דהיינו החון ותשעה עמו, אז יש איזה היתר לאחרני לעסוק בתורה. אבל באלו, החיוב מוטל על כל ישראל לשמעם, מקצתם דאורייתא ומקצתם דרבנן. ראה עוד תשו' הר צבי ח"א סי' נ"ח.

⁴ תשו' בנין שלמה סי' נ"ד. עמק ברכה.

⁵ מגילה כ"ט: ב"י סי' תרפ"ה לבוש (שם סעיף א'). ובתפארת ישראל (שקלים פ"א יכין מ"א) ששלושים יום לפני ראש חודש ניסן, הוא פרק הזמן שנותנים בית דין לכל מי שחייב לשלם ואין לו, שיוכל להכין את הכסף.

⁶ במדבר כח יד.

⁷ לבוש (שם סעיף ב'). ערוך השולחן סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ב'

ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש אמר, צפה הקב"ה שהמון הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדים כספו של בני לכספו של אותו הרשע לפיכך מקדימים וקורין בפרשת שקלים⁸.

ו. אפילו כשחל ראש חודש אדר להיות בערב שבת, מקדימים לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו⁹.
ואם חל ראש חודש אדר בשבת, קוראים פרשת שקלים בו ביום¹⁰.

יוצרות

ז. יש נוהגים לומר יוצרות בשחרית בשבת פרשת שקלים¹¹.

פיוטים במוסף

ח. בחזרת הש"ץ של תפילת מוסף יש האומרים פיוטים לפני סוף כל ברכה¹².
ויש שלא נהגו לאומרם¹³.

קריאת התורה

ט. לאחר תפילת שחרית, מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים שבעה קראים בפרשת השבוע, ומניחים ספר התורה השני אצלה ואומר הש"ץ חצי קדיש ומגביהים וגוללים הס"ת הראשון.

ראש חודש בשבת

י. כשחל ראש חודש אדר בשבת מוציאים שלשה ספרי תורה, בראשון קוראים בפרשת השבוע, בשני של ראש חודש ובשלישי, קורא מפטיר בפרשת שקלים¹⁴.

כשיש ספר תורה אחד

יא. אם יש רק ספר תורה אחד, גם יקראו באותו סדר¹⁵.

----- מקורות וציונים ----- =

⁸ מגילה י"ג: ירושלמי מגילה ז. שבלי הלקט סי' קצ"ג. אורחות חיים. ב"ח סי' תרפ"ה.

⁹ מגילה ל. טוש"ע סי' תרפ"ה סעיף ה'.

¹⁰ מגילה כ"ט: טוש"ע סי' תרפ"ה סעיף א'.

¹¹ פמ"ג מש"ז סי' תרפ"ה א'. לבוש. משנ"ב ס"ק ב'.

¹² פמ"ג מש"ז סי' תרפ"ה ס"ק א'. ליקוטי מהרי"ח. משנ"ב שם ס"ק ב'. באלהו רבה שם

ס"ק י"ד שצריך טעם למה לא תיקנו למוסף פ' זכור ופ' פרה

¹³ בס' שערי רחמים שהגר"א לא היה אומר יוצר של מוסף. חב"ד. בני ספרד. לוח אר"י

¹⁴ מס' מגילה כ"ט: . שו"ע סי' תרפ"ה סעיף א'

¹⁵ ולא נחשוש שמא מכיון שקראו פ' משפטים וצריכים לגלול עד פ' פינחס, אולי

כשעובר על פ' כי תשא, שמא ייחשב 'לעובר על המצות', כיון שברצוננו לקרוא לפי

מפטיר שקלים

יב. בספר תורה השני קוראים למפטיר בפרשת שקלים¹⁶, שהוא בפרשת כי תשא מתחילת הפרשה עד; "ועשית כיור נחושת".

הפטרה

יג. מפטירים במלכים, (ב: פרק י"א) ששם מדובר בענין השקלים¹⁷. מנהג בני עדות המזרח להתחיל ההפטרה "ויכרות יהודע"¹⁸.

יד. מנהג אשכנז, להתחיל ההפטרה מ"בן שבע שנים יהואש במלכו וגו"¹⁹.

העולה למפטיר

טז. נוהגים בהרבה קהילות שהרב או שאר אדם חשוב עולה למפטיר בארבע הפרשיות²⁰.

קטן במפטיר

טז. בכל הארבע פרשיות, ראוי שקטן לא יעלה למפטיר²¹.

תשלומין לשבת הבא

יז. אם בטעות לא קראו אחד מארבע פרשיות בשבת, אין לה תשלומין לשבת הבאה²².

----- = מקורות וציטוטים -----

הסדר שכתוב בגמרא מגילה כ"ט ובשו"ע וגם להפטיר בענייני שקלים, וכ"ה בשערי אפרים שער ח' סעיף ע"ה, בענין קריאה של חנוכה, וראה עוד בשערי אפרים (שם סעיף ס"ז) מגילה כ"ט: שו"ע ס"י תרפ"ה סעיף א'. שערי אפרים שער ז' הלכה פ'.

¹⁶ לבוש תרפ"ה. משנ"ב

¹⁷ מגילה ל: שו"ע ס"י תרפ"ה סעיף א'. אבודרהם. כל בו. ערוך השולחן שם אות ג'; זה מנהג הספרדים, וטעמם נ"ל משום דקיי"ל ס"י רפ"ד שיש להדר שיהיה בהפטרה כ"א פסוקים, אבל לא היכי דסליק עניינא, ומ"בן שבע שנים" יש רק י"ז פסוקים

¹⁸ טור. מהרי"ל. לבוש. ערוך השולחן.

¹⁹ אליה רבה (ס"ק כ"א). מעשה רב השלם (ס"ק קל"ג). ליקוטי מהרי"ח. ימי הפורים (פ' ב' סעיף ט').

²⁰ הרמ"א בסי' רפ"ב סעיף ד' מתיר לקטן לקרוא במפטיר. בס' אליה רבה (תרפ"ה ס"ק י"ח) אוסר. וכן בחידושי רע"א (סימן רפ"ב) מתשו' פרח שושן, שאין לקרוא לקטן למפטיר בד' פרשיות. עיי"ע משנ"ב (רפ"ב ס"ק כ"ג), בה"ל. בשערי אפרים (שער ט' ג') שבמקום צורך למנוע מח' וכו' מותר בהפטרת שקלים וחודש

²¹ רעק"א (ס"י תרפ"ה). שערי אפרים (ח' אות צ"ה). משנ"ב (ס"ק ב'). שבט הלוי (ח"ד ס"י ע"א).

שכחו לקרוא

י. אם שכחו הציבור לקרות פרשת שקלים וזכרו אחרי שכבר קראו למפטיר כדרך כל שבתות השנה, צריך לחזור ולהוציא ס"ת ולקרות הפרשה בברכה לפניה ולאחריה, ויאמר קדיש ויפטיר בלא ברכה.²³

נזכרו מיד

יט. אם נזכרו מיד אחרי שבירך ברכה אחרונה על התורה, יוציאו ס"ת אחרת ויניח ליד הראשונה ויאמר קדיש ואח"כ יקרא לעולה אחר שיפטיר מענינו של יום בברכותיה.

נזכרו אחרי ברכת הפטרה

כ. ואם נזכרו אחרי שהתחיל לברך על הפטרה וכבר אמר השם, יגמור הברכה ויקרא קצת פסוקים מהפטרת השבוע ולא יברך ברכת הפטרה שלאחריה ויוציא ס"ת ויקרא עולה אחד שיקרא הפרשה מעניין היום, ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויגביה הס"ת ויאמר הפטרה בנביאים בלא ברכה לפניה, והברכות שלאחריה יברך.²⁴

השלמה במנחה

כא. יש שכתבו שאפשר להשלים קריאת פ' שקלים, פרה וחודש במנחה, לאחר הקריאה הרגילה.²⁵ ובענין פ' זמור ראה להלן סעיף ל'.

הזכרת נשמות

כב. בכל הארבע פרשיות אין מזכירים נשמות ואומרים צדקתך צדק.²⁶

----- מקורות וציונים ----- =

בתש"ו מהר"ם שיק (סי' של"ה). ובתש"ו התעוררות תשובה ח"ג סי' תע"ה), כתב שיש לו תשלומין בשבת הבאה, מפני שהשקלים היו נצרכים לתרומה חדשה בחודש ניסן, ועדיין הוא בתוך שלושים, אבל רוב הפוסקים נחלקו עליו.

²³ שערי אפרים ח' אות צ"ב. משנ"ב ס"ק ב'

²⁴ שערי אפרים (שער ח' אות צ"ב, צ"ג). משנ"ב (ס"ק ב'). כפה"ח (ס"ק ז' ח' ט').

²⁵ זכור לאברהם ח"א אות ס'. התעוררות תשובה (ח"ג סי' תע"ה). הגר"נ קרליץ. (יד בקרה"ת סי' פ"ה ס"ד). בתש"ו יוסף אומץ (סי' כ"ז) שיכול להשלים עד זמן מנחה

²⁶ מהרי"ל. דרכי משה ס"ק א'. משנ"ב ס"ק י"ח

אב הרחמים

כג. אין אומרים אב הרחמים בד' פרשיות²⁷.
ויש שכתבו מנהגם לאומרו²⁸.

שנים מקרא בד' פרשיות

כד. אין צריך לקרות שנים מקרא ואחד תרגום, את מה שקוראים בד'
פרשיות²⁹.
הלקט יושר (עמוד קנ"ד) כתב שרבו התרומות הדשן, היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום
את הד' פרשיות³⁰.

----- מקורות וצינונים ----- =

²⁷ דרכי משה ס"ק א' שאין אומרים אה"ר. ובדרך החיים. ערוך השולחן סעיף ט'. משנ"ב

שם ס"ק י"ח

²⁸ א"ר ס"ק י"ח בשם הגמ"נ שנוהגים לומר אב הרחמים בד' פרשיות. כפה"ח ס"ק ל"ו

מס' בגדי ישע

²⁹ ראה שו"ע סי' רפ"ה (סעיף ז) שאין צריך לקרות פ' יו"ט ובמשנ"ב שם ס"ק י"ח מהמג"א

שכבר קראו כל התורה מידי שבת בשבתו. אגרות משה (חי"ג סי' מ)

³⁰ ראה דברי משה סי' י"ב מס' מים חיים.

פרק ב

משנכנס אדר מרבין בשמחה

כה. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה³¹.

וברש"י שם: משנכנס אדר, ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח³².

תליית טבלאות

כו. מראש חודש אדר, יש הנוהגים לתלות טבלאות³³ "משנכנס אדר".

הגדרת ריבוי שמחה

כז. מהו הגדרת ריבוי שמחה:

א. כל דבר שמרבה שמחה יש מצווה³⁴,

ב. להסיר דאגה ועצב מלבו³⁵.

ג. שתיית רביעית יין כל יום³⁶.

----- מקורות וציטוטים ----- =

³¹ תענית כ"ט.

³² כתב השפת אמת (תענית כ"ט). לולי פרש"י משום פורים ופסח, ויותר נראה מהא דתלי ליה באב משום שבאדר היה קיום הקרבנות והמקדש, דבאדר זמן שקלים לחדש בניסן התרומה חדשה ונדבו בני" בשמחה שקלי הקודש, וכמבואר כמה פעמים בפסוק כשהתנדבו בני" למקדש היה שמחה גדולה בעולם, וכיון שקבלו עליהם בשמחה נדבת הלשכה עדיין השמחה נמצא באדר וכשקורין פרשת שקלים מתעורר זה.

³³ ילקוט אברהם (סי' תרפ"ו) שתלו הטבלא על מקום אמה על אמה שבבית, שהוא זכר לחורבן

³⁴ נימוקי או"ח (תרפ"ו) בשם שער יששכר. לכן לא הזכירו רמב"ם ושו"ע דתלוי בלב כל

אחד. עיי"ע חת"ס (סי' ק"ט).

³⁵ גרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ' י"ח).

³⁶ הקהילות יעקב.

פרק ג שבת זכור

מצוות זכירת עמלק

כח. כתיב בתורה (דברים כה יז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים.

בהסבר מהות מצוות זכירה, ישנם כמה ביאורים:

- א. בספר החינוך (מצוה תר"ג ד' ה') מונה שתי מצוות עשה, ולא תעשה אחת.
- א. לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים, שהתחיל להתגרות בהם בצאתם ממצרים בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם וכו'.
- ג. למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם. ג. שלא נשכח מעשה עמלק שעשה עם אבותינו.

סיפור לבנים

ב. הזכירה הזאת שנספר זאת לבנינו ולדורותינו לומר להם כן עשה לנו הרשע ולכן נצטוונו למחות את שמו. וראה עוד הוס' לרמב"ן בהוס' למנין המצוות לרמב"ם מצווה ז' (רמב"ן סו"פ כי תצא).

לא נשכח הצלת ד'

ג. הלאו דלא תשכח הוא שלא נשכח שהקב"ה הצילנו מידו ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא ובזכות זה יתן לנו כח להנקם ממנו (סמ"ג סימן כ"ג).

חיווק בתורה

ד. במצוות הזכירה ובאיסור השכחה, עלינו לזכור שעמלק בא בגלל שרפו ידיהם של ישראל מן התורה ומן המצוות ולכן יש לזכור זכרון עמלק בכל מצוות עשה ולא תעשה (ספר חרדים).

פרשת זכור דאורייתא

כט. לדעת הרבה פוסקים, הקריאה שבפרשת זכור הוא מדאורייתא³⁷.

קריאה מתוך הספר

ל. למדנו בגמרא (מגילה יח.) דהאי "זכור" היינו באמירה מתוך הספר דווקא, ולא די במה שיקבע זאת בלבנו. לכן צריך הבעל קורא לכויין להוציא כל השומעים, וגם השומעים יכוונו לצאת³⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

³⁷ תוס' ברכות י"ג. ד"ה בלשון הקדש. שו"ע (סימן תרפ"ה סעיף ז). ב"ח (סימן תרפ"ה) משמעות הגמ' מגילה י"ז: אשר"י פ"ו דברכות. מהרי"ל סי' קפ"ב. תרומת הדשן סימן ק"ח. לבוש (שם סעיף ב'). חיי אדם (כלל קנ"ה סעיף ב'). משנ"ב (שם סי' י"ד).

³⁸ ב"ח סי' תרפ"ה: כתיב כתוב זאת זכרון בספר האי זכירה, קריאה היא דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה

קריאה בשבת שלפני פורים

לא. פרשה זאת נקראת בשבת שלפני פורים, בכדי לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק.
וכדי להקדים זכירת מוחיית עמלק (בקריה"ת פ' זכור) לעשייתה (בפורים), דכתיב, והימים האלה נזכרים ונעשים³⁹.

יוצרות

לב. יש שנוהגים לומר יוצרות בשחרית בפרשת זכור⁴⁰.
ויש שלא נהגו לאומרם⁴¹.

קריאת התורה ומפטיר

לג. אחרי תפילת שחרית מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים בפרשת השבוע. ומניח הס"ת השני אצלה ואומר חצי קדיש. ומגביה הס"ת הראשון וגוללה.

זכור בספר שני

לד. בספר תורה השני קוראים פרשת (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וגו'.
מפטירין בשמואל (א' ט"ו) פקדתי את אשר עשה עמלק⁴².

ס"ת המדוייק

לה. לקריאת פ' זכור, צריך להוציא את הספר תורה המדוייקת ומוחזק ביותר בכשרות⁴³.

כוונה לצאת ולהוציא

לו. הקורא יכוין להוציא את כל השומעים, וגם השומעים יכוונו לצאת⁴⁴.

----- = מקורות וציטוטים -----

אני מקיים זכור בפה (מגילה י"ח.). דרך החיים. חיי אדם כלל קנ"ד. משנ"ב (שם ס"ק י"ד). כפה"ח (שם ס"ק ל"ג). מנהגי חת"ס. לוח גרימ"ט.

³⁹ אורחות חיים. מהרי"ל. לבוש סי' תרפ"ה סעיף ב'. ט"ז שם. משנ"ב (שם ס"ק א')

⁴⁰ פמ"ג משי"ז (סי' תרפ"ה ס"ק א'). ליקוטי מהרי"ח. משנ"ב (שם ס"ק ב'). באליהו רבה (שם ס"ק י"ד) שצריך טעם למה לא תיקנו למוסף פ' זכור ופ' פרה

⁴¹ בס' שערי רחמים שהגרי"א לא היה אומר יוצר של מוסף. חב"ד. בני ספרד. לוח אר"י.

⁴² מגילה ל. רמב"ם הל' תפילה (פ' י"ג הל' ק'). אבודרהם סדר ד' פרשיות. טוש"ע סימן

תרפ"ה סעיף ב'. לבוש שם. משנ"ב (שם ס"ק ו - ח)

⁴³ לקט יושר. שערי אפרים שער ז' הל' פ"ה

⁴⁴ חכמת שלמה (סי' תרפ"ה), כיון דקיי"ל מצוות צריכות כוונה בשל תורה, ה"נ בפרשת

זכור. דרך החיים. חיי אדם (כלל קנ"ד). משנ"ב (סי' תרפ"ה ס"ק י"ד).

זכר סגול - צירי

לז. יש דיעות אם הקריאה הנכונה לקרות "זכר עמלק", הינו בצירי תחת הז', או בסגול, לכן מהנכון שהקורא יקרא שניהם⁴⁵.

מסורת אבות

לח. לכתחילה ראוי לשמוע פרשת זכור מבעל קורא שמבטא את הקריאה בנוסח מסורת אבותיו⁴⁶.

אבל גם אם שמע במבטא אחר, יוצא ידי חובתו⁴⁷.

השמיט כמה מילים

למ. לכתחילה ישמע כל מילה מפרשת זכור, אבל אם לא שמע כמה תיבות, כל ששמע עיקר הענין, יצא⁴⁸.

הבנת המילול

מ. ראוי ללמוד פירוש המילות בפרשת זכור⁴⁹, אע"פ שאינו מעכב⁵⁰.

----- מקורות וציונים -----

במנהגי חת"ס (פ"ט ס"ק ד), שקודם ברכת התורה בפ' זכור, אמר שיכוין כל אחד לצאת בברכתו זו.

אין חיוב לכיון לצאת ידי חובת ברכות העולה לתורה, ס' ארחות רבינו (ח"ג ל"ב) מהסטויפלר, שמעולם לא שמענו להחמיר ולהכריז שיש לצאת י"ח הברכות, ואין מקפידין על שיטת הט"ז (סוס"ק ב') שאין יוצאין ידי חובת הקריאה בלא שמיעת הברכה כדין. בתשו' שבט הלוי (ח"י ס"י ק"ז) שאין הברכות צריכות כוונה מיוחדת של זכירה. בס' תשובות והנהגות (ח"ב ס"י פ"ז) שנכון וטוב לכיון.

⁴⁵ מעשה רב ס"ק קל"ד. קצות השולחן (פ"ד ס"י כ"ב). משנ"ב (סי' תרפ"ה ס"ק י"ח).

הוספות שו"ע הגרש"ז מנהגי פורים, בפ' זכור להקדים זכר בצירי ואח"כ זכר בסגול, ובקריאת פורים (ובשלח) להקדים זכר בסגול, ואח"כ בצירי. ובק' מבית לוי קו' ט"ו.

⁴⁶ מקראי קודש פורים (סי' ז'). תשו' אג"מ (או"ח ח"ג ס"י ה'). תשובות והנהגות (ח"א ס"י קנ"ד).

⁴⁷ תשו' אגרות משה (או"ח ח"ג ס"י ה') הרי בדין חליצה שהאשה צריכה לומר "לא אבה וכו'" לא מצינו שצריך ללמוד לקרא בכל ההברות. ואם יש קהל גדול שקורין אותן האותיות והתיבות שבלשה"ק בהברה קבועה, נחשב זה ג"כ לה"ק אף שהוא שינוי מהברה שהן דיברו ושניתנה התורה עיי"ש. הליכות שלמה (פ"י"ח).

⁴⁸ הליכות שלמה פ' י"ח.

⁴⁹ כגון, ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים (דברים כה יח) לפרש"י ולא ירא א' מדובר על עמלק. ובמכילתא (בשלח) שקאי על ישראל (קידושין ל"ג תוס' ואימא. אור החיים). ובשם הגר"ש"א (אשרי האישי פ' מ"א) מועדים וזמנים (ח"ב ס"י קס"ח) שראוי לדעת פירוש המילול.

⁵⁰ הליכות שלמה פ' י"ח סעיף ב'.

קריאה במנחה

מא. אם לא קראו פ' זכור, יש הסוברים שניתן לקרותו בשבת במנחה,⁵¹
ויש שכתבו שאין להשלים קריאתו במנחה.⁵²

קריאה ביחידי

מב. מו שאינו יכול להגיע לבית הכנסת לשמוע קריאת הפרשה, כגון חולה, יקרא
את הפרשה (דברים, כי תצא) בתוך חומש מודפס.⁵³

----- מקורות וציונים -----

⁵¹ משמעות פשטות דברי השערי אפרים, משנ"ב (סי' תרפ"ה ב.). זכור לאברהם (ח"א אות ס').
בתש"ו שבט הלוי (ח"ד סי' ע"א), שלציבור קבוע יש להניח לשמוע במנחה בלי ברכה, אבל
ליחידים, אין לקרוא במנחה, ויצאו י"ח בקריאה של פורים.

⁵² בתש"ו יוסף אומץ (סי' כ"ז) שניתן להשלים רק עד זמן מנחה. קנין תורה (ח"ז סי' ג').
שהרמב"ם (פ' י"ג הל' כ"ב) כתב שיש להוציא ס"ת אחר.

⁵³ בדרכי משה (סימן תרפ"ה ס"ק א) כתב בשם מהרי"ש שיאמרו בניגון ובטעמים מתוך
הספר. משנ"ב (שם ס"ק י"ז י"ח). כפה"ח ס"ק ל"ה; אם אין להם ס"ת יקראו אותם בחומש
של דפוס.

כתב השל"ה (ריש מס' מגילה) שפרשת זכור מצוה מן התורה על כל יחיד ויחיד, ואינה חובת
ציבור בלבד, לכן כל יחיד גם אם אין לו ס"ת מחוייב לקרוא בפרשה מתוך החומש (תשו'
בנין שלמה סי' נ"ד)

פרשת זכור לנשים

נשים בשמיעת פרשת זכור

- מג. דעת ס' מנחת חינוך ועוד פוסקים, שנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור⁵⁴.
ודעת ס' החינוך ועוד פוסקים, שנשים אינן חייבות⁵⁵.
ולכן, אם באפשרותה, תשתדל להגיע לבית הכנסת לשמוע. ואם לאו, אינה חייבת⁵⁶.

קריאה לנשים

- מד. יש מקומות שקוראים במיוחד עבור נשים, בזמן שיכולות לבוא לביהכ"נ,
אבל לא כדאי לחדש מנהג כזה במקום חדש⁵⁷.
וכתב בעל שבט הלוי, שאין להוציא ס"ת לקרוא עבור נשים, גם כשיש מנין אנשים,
ובדאי שאין לקרוא בלי מנין⁵⁸.

----- מקורות וציטונים ----- =

⁵⁴ מנחת חינוך (מצוה תר"ג) דמלחמת מצוה יוצאת גם כלה מחופתה (סוטה מ"ד): נחל אשכול (סי' י' הערה א'). בנין ציון (ח"ב סימן ח'), בשם רבו רבי נתן אדלר, שלא נחשב למצות עשה שהזמן גרמא, שאין קפידא מעיקר הדין באיזה זמן לקרות הפרשה. תשו' מנחת אלעזר (ח"ב סי' א'). דרכי חיים ושולם (אות תתל"ה). תשו' מהרי"ל דיסקין מדברי סופרים לכו"ע חייבות.

⁵⁵ ספר החינוך מצוה תר"ג מצוה בזכרים דוקא כי להם לעשות מלחמה. אבני נזר (סי' תקט"ט), דהוי מ"ע שהז"ג דלהמית עמלק אינו דוחה שבת. תורת חסד (סי' ל"ז), במדינת פולין לא נהגו הנשים לילך לביהכ"נ לשמוע קריאת פ' זכור וכו'. ערוגת הבושם (סי' ר"ה). התעוררות תשובה (ח"א סי' ה'). תשו' דברי חיים (ח"ב סי' י"ד). כפה"ח (תרפ"ה אות כ"ט), לשמוע זכור פטורות, לזכור מעשה עמלק חייבות. הנהגות חזו"א (עמוד קי"ד), אין הנשים צריכות לשמוע פרשת זכור. מבית לוי.

⁵⁶ ויכולה לקרוא לעצמה מתוך חומש, תשו' והנהגות (ח"ב סי' שד"מ)

⁵⁷ תשו' מנחת יצחק (ח"ט סי' ס"ח). קנין תורה (ח"ז סי' נ"ג).

⁵⁸ מבית לוי פרק מ"ב י"א.

פרק ד תענית אסתר

תענית אסתר

מה. ביום י"ג באדר הוא תענית אסתר⁵⁹.

תענית אסתר מוקדם

כשחל י"ג באדר בשבת, מקדימים את התענית ליום חמישי שהוא י"א באדר (שו"ע סימן תרפ"ו סעיף ב'. מפני שרגילים להרבות סליחות ותחנונים ובער"ש לא יתכן לעשות כן שלא יוכלו לטרוח לכבוד שבת. טור. משנ"ב ס"ק ג'). בשונה ל"ד צומות שאין מקדימים פורעניות (מגילה ה.) תענית אסתר מקדימים דלא פורענותא הוא, מהרי"ל. וכ"ה בכל בו ואורחות חיים, שתענית זו אינה של צער אלא לזכור שבעת צרה עונה ד' לקוראיו כבימים ההם.

שם תענית אסתר

מו. התענית נקרא "תענית אסתר" כדי לזכור שהשי"ת רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו, כמו שעשה בימים ההם⁶⁰.

צום אסתר

מו. אבל הצום שאמרה אסתר למרדכי (אסתר ד') וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, היה בי"ד, ט"ו, ט"ז ניסן⁶¹.

חומר הצום

מה. נהגו כל ישראל להתענות ביום זה⁶².

כמה טעמים לצום

מט. כמה טעמים נאמרו לתענית אסתר:

= ----- מקורות וציונים -----

⁵⁹ רבינו תם כתב אסמכתא לתענית זו מגמ' מגילה ב. י"ג זמן קהילה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר וכו' לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים, וכן מצינו במשה רבינו שעשה תענית כשנלחם בעמלק וכו'. וכ"ה בשאלתות פ' ויקהל. אור זרוע. וכן פירש הטור בסי' תרפ"ו.

⁶⁰ טור סי' תרפ"ו. בית יוסף שם. לבוש. משנ"ב (תרפ"ו ס"ק ב')

⁶¹ מגילה ט"ו. טוש"ע סי' תרפ"ו

⁶² רמב"ם ה' תעניות פ"ה ה' ה'. טוש"ע סי' תרפ"ו. לבוש שם סעיף ב: ומפני שאנו מקיימים ימי הפורים לזכר אותו הנס ג"כ צריכין אנו לעשות כמותם בענין התענית והסליחות והתחנונים, כי אם את הטוב נקבל והרע לא נקבל בתמיה וכו'

א. אולי יבואו לחטא ע"י אכילה ושתי' לכן הקדים ד' תענית שהוא סגולה להינצל מהחטא ומהמקטרגים. וע"י הסליחות ותחנונים מעוררים זכות מרדכי ואסתר.⁶³
ב. מי שאירע לו נס וביחוד נס הצלת נפשות חייב לקבל על עצמו להתענות בכל שנה ביום זה שנעשה בו הנס, ולומר תחנונים וליתן הודאה להש"ת. (יסוד ושורש העבודה).

חלשים

ג. בתענית זו, אפשר להקל לעת הצורך, כגון למועברות או מניקות, אפילו אינן מצטערות הרבה.⁶⁴
וכן מי שחולה או חלש קצת, גם חולה שאין בו סכנה,⁶⁵ אבל אנשים בריאים לא יפרשו עצמם מהציבור.⁶⁶

תענית יצטער בפורים

נא. יש שכתב להקל למי שחלש מאוד ועל ידי התענית יצטער בפורים.⁶⁷

חתן

נג. חתן בימי חופתו, י"א שאינו מתענה בתענית אסתר.⁶⁸
ויש שכתבו שחתן מתענה גם בתענית אסתר נדחה.⁶⁹

רחיצה

נז. תענית אסתר מותר ברחיצה.⁷⁰ ומותר להסתפר.⁷¹

----- מקורות וציונים ----- =

⁶³ קב הישר, הטעם שגילה המגיד לרב בית יוסף
⁶⁴ רמ"א ס' תרפ"ו (סעיף ב') ישועות יעקב (ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד'). תשו' מהרש"ם (ח"ח ס' צ"ה). ערוה"ש (ס' תרפ"ד). הגרשז"א. דברי יציב (או"ח ס' רצ"א)
⁶⁵ רמ"א שם. שעה"צ (ס' תרצ"ב ס"ק כ"ט). רמ"א (ס' תרפ"ו סעיף ב'). חידושי רעק"א בשם תשו' שבות יעקב (ח"ג ס' ל"ז) בה"ל (ס' תקנ"ט).
⁶⁶ רמ"א ס' תרפ"ו (סעיף ב').
⁶⁷ ס' דעת תורה (סעיף ב') הביא מתשו' בשמים ראש (ס' רל"ט). הגריש"א
⁶⁸ שעת' מברכי יוסף (תרפ"ו ס"ק ו') בשם בית דוד (או"ח ס' תע"ז) שחתן בתוך ימי חופתו לא יתענה בצום אסתר. קיצושו"ע (קמ"א ס"ק ב'). חזו"א (חוט שני שבת ח"ב עמ' ש"ב). ובשעה"צ (ס' תרפ"ו ס"ק ט"ז), שחתן ביום חופתו א"צ להתענות כלל. ובתענית נדחה יש לסמוך דאין צריך להתענות כלל. הגריש"א (הליכות והנהגות עמ' ד'). יחווה דעת: חתן אינו מתענה.
⁶⁹ מבית לוי מהגר"ש ואזנר. כפה"ח (ס"ק י') מביא דיעות לחיוב ולפטור ומסיק, הלכה רופפת בדרך הלך אחרי המנהג, ואם אי אפשר, המיקל לא הפסיד.
הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל היה מורה לחתן להתחיל את היום בתענית, אבל אם יש לו איזה מיחוש או חולשה כל שהוא, מתירים לו לאכול. וראה עוד שעה"צ (ס' תרפ"ו ס"ק ט"ז) בצום נדחה לכאורה בודאי יש לסמוך ע"ז להקל.

נישואין

נד. מותר לערוך נישואין בליל תענית אסתר⁷².

נגינה

נה. מעיקר הדין נראה, שמותר לשמוע כלי שיר בתענית אסתר כיון שאינו תענית של צער⁷³.
דעת הגריש"א שרק בליל תענית מותר אבל ביום אסור שמ"מ יום תענית הוא.

תפילת שחרית

נו. בתפילת שחרית אומר הש"ץ ענינו בחזרת הש"ץ⁷⁴. ואומרים סליחות⁷⁵, וקוראים בתורה "ויחל" כמו בכל תענית ציבור⁷⁶.

תפילת מנחה

נז. בתפילת מנחה קוראים ויחל, ומפטירין "דרשו ד' בהמצאו" וכו'. בתפילת העמידה אומרים הקהל ענינו בשומע תפילה ובחזרת הש"ץ, בין גואל לרופא.

נשיאת כפיים

נח. בארץ ישראל הכהנים נושאים כפיהם⁷⁷.
ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו במשולשת וכו'⁷⁸.

אבינו מלכנו

נט. בתפילת המנחה אין אומרים "אבינו מלכינו"⁷⁹.

----- = מקורות וציטוטים -----

⁷⁰ בשונה מג' צומות שבעל נפש יחמיר מרחיצה בחמין, ראה משנ"ב (סימן תקנ"ט ס"ק ו') ובשעה"צ (שם ס"ק ח'). ובהליכות שלמה שתענית אסתר, כיון שהוא אינו משום אבילות, אלא זכר לתענית בימי מרדכי ואסתר, מותר להתרחץ.

⁷¹ לקט יושר (עמ' 157) מהתרומת הדשן. רבבות אפרים (ח"ב סי' קפ"ט אות ג')

⁷² ראה מג"א סימן תרצ"ו (סעיף ח') בענין חופה ביום י"ג. וראה תשו' אבן ישראל (ח"ז סי' כ"ח). ראה ס' אורחות חיים (ס"ק כ"ה) שאינו תענית של צער אלא זכר לתענית אסתר ושד' שומע כל איש כשיתענה וישוב אליו בכל לב.

⁷³ ראה כל בו ואורחות חיים בב"י (סי' תרפ"ו). הגר"ח"ק.

⁷⁴ טושו"ע סימן תקס"ו.

⁷⁵ מהר"ל. ר"י עמדין. לבוש סעיף ב'.

⁷⁶ טושו"ע סי' תקס"ו סעיף א'.

⁷⁷ שו"ע סי' תקס"ו ח', וברמ"א שם

⁷⁸ משנ"ב שם ס"ק כ"ג

השנה שהצום מוקדם, אומרים בתפילת המנחה לאחר חזרת הש"ץ, "אבינו מלכינו".

למנצח על אילת

ס. כל מי שצריך רחמים על איזה דבר שהוא צריך להתפלל, יקח פנאי לעצמו ביום התענית אסתר ולומר תחילה מזמור כ"ב בתהילים למנצח על אילת השחר, ודרשו רז"ל דאסתר היתה נקראת אילת השחר,

ואח"כ ישפוך שיחו לפני ד' ולבקש בקשתו ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ויקבל תפלתו ברצון⁸⁰.

לימוד שיעור

סא. מהרי"ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר מפני שטרודין בהכנת צרכי פורים (סמך לדבר, אין אסתר מגדת) אם לא כשחל פורים ביום ראשון⁸¹.
וכן כשחל תענית אסתר ביום רביעי הגיד בו ביום⁸².

וכל זה מיירי לילך לישיבה, אבל ללימוד הקבוע בבית המדרש אינו בכלל זה, דאין בזה כל כך ביטול צרכי סעודה⁸³.

----- = מקורות וציונים -----

⁷⁹ רוקח. לבוש (סי' תרפ"ו ב').

⁸⁰ קב הישר פ' צ"ו.

⁸¹ מהרי"ל. מג"א (סי' תרפ"ו ס"ק ג').

⁸² מהרי"ל הל' פורים. א"ז (תרפ"ו ס"ק ד'), כשאירע ביום רביעי הגיד בו ביום משום דביום ששי אין להגיד שהוא שושן פורים. מביאו שעה"צ (שם ס"ק ח').

⁸³ אליהו רבה. משנ"ב ס"ק ג'

פרק ה' מחצית השקל

מטבע מחצית השקל מוזמן המקדש

בשלושה חצאי שקלים (מטבע ישראלי) יוצאים ידי חובה.

הרוצים לתת כשווי מחצית השקל שהיה במקדש, דהיינו משקל 9.6 גרם כסף צרוף – טהור. לפי ערך שווי הכסף בשוק הבינלאומי, נכון ליום ט' באדר ב' תשפ"ד, הערך הוא :

28.30 ₪ (בסביבות)

סב. נוהגים לתת לפני פורים, מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו בני ישראל נותנים בזמן בית המקדש (מרדכי) ריש מגילה סי' תשע"ז. תשב"ץ קטן סי' קע"ב – קע"ג: ומה שנותנים ג' מחצאות בפורים זהו רמז לשקל דכתוב בפי' תשא ג' פ מחצית השקל וכו'. רמ"א סי' תרצ"ד ס"א, ופמ"ג (א"א ס"ק ב).

זכר למחצית

סג. לא יאמר שנותן מחצית השקל אלא שנותן "זכר למחצית השקל" (אל יתנו לשם כפרה, אלא נדבה, רמ"א מביא חידושי אגודה. בתשו' הגאונים סי' מ', שלא יכריזו לקראם "שקלים" ויאסרו בהנאה. ובתשו' דברי יוסף סי' נ"ב אם יקראם מחצית השקל, כמעט יצטרכו גנייה. יאמרו "זכר למחצית" (נפש חיה). אבל בתשו' זכר שמחה כתב, שאין חשש בקריאת שם מחצית, שכ"א יודע שאינו לכופר).

כסף חולין

סד. את הכסף יש לתת מכסף חולין ולא מכסף מעשר. ואם בא להוסיף, יוסיף מכסף מעשר (מג"א סי' תרצ"ד מהשל"ה. הוספה ממועשר מתשו' מהרי"ל סי' נ"ו. משנ"ב שם ס"ק ג').

מה נותנים למחצית השקל

סה. הרמ"א (סימן תרצ"ד) כותב שיהיה המטבע מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן.

סו. יתן שלש מטבעות של חצי, מכיוון ששלש פעמים כתוב תרומה בפרשת כי תשא (מרדכי, מביאו רמ"א סי' תרצ"ד).

סז. י"א שנותנים מחצית השקל לצדקה, מלבד ג' מחצית אלו ואין נוהגין כן (רמ"א שם. בביאור הלכה שם ד"ה ויש ליתן, כתב: אם עזרו השי"ת ויש בכוחו לתת חצי ר"כ אחד זכר למחצית השקל מלבד הג' חצאין אשרי טוב לו.
נראה, שהי"א שמביא הרמ"א הינו המהרי"ל שכתב (במנהגים הל' פורים אות ד'): נותנין מחצית השקל ומעות פורים. ובהמשך כותב: והנותן שקלו צריך ג"כ ליתן מעות פורים שהם ג' מחציות המדינה. וראיתי שם שבעלי כיסים ויש מן הבינונים נתנו מחצית השקל וכו').

סח. כתב הכף החיים: מי שידו משגת, יש לעשות זכר למחצית השקל בשלמות, דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית ויש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר

וכמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' שקלים) בעניין שקלים הנוהגין בזמן הבית, ושיעורו ג' דראהם כסף כמ"ש בשו"ע (יו"ד סי' ש"ה) בעניין פדיון בכור יעו"ש. ואם לא נמצא כזה במקומו, אז יתן מטבע שיוכל לקנות בו מחצית השקל, דהיינו ג' דראהם כסף. ואם אין ידו משגת לזה, אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו יהיה מה שיהיה, כיון שאינו אלא לזכר בעלמא (כף החיים סי' תרצ"ד ס"ק כ').

איזה סוג מטבע נותנים

סט. מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מדינה ובאותו זמן (מנהגי מהרא"ק. מהרי"ל. רמ"א תרצ"ד א). בארץ ישראל, מטבע של חצי שקל.

מטבע מכסף

ע. כתבו אחרונים (חת"ס, יסו"ש,ה, כפה"ח) שראוי להדר שהמטבע יהא של כסף. לכן נוהגין הרבה, שקונין ג' מטבעות כסף (חצאי דולרים שהונפקו עד שנת 1964 ועד בכלל המכילים 90% כסף ורק כ-10% נחושת) מיד גבאי צדקה, במחיר מטבע שנותנים לצדקה.
והיות ומטבע חצי דולר מעלתו שהוא מכסף, אבל אינו מטבע הקבוע באותו מקום, לכן עדיף להוסיף נתינת מטבע של חצי שקל (ישראל).

עא. אם אין מטבע ששמו מחצית, יתן עבור שנים או יקדיש העודף לצדקה (מהרש"ם, דעת תורה סי' תרצ"ד. ימי הפורים פרק ד' הערה ג').

כמה מטבעות נותנים למחצית השקל

עב. מעיקר הדין אפשר לתת מטבע אחת ששמו חצי הנהוג באותו מקום.

(מעשה רב להגר"א אות רל"ג, כיון שבגמרא מגילה כ"ט: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, ואין צורך בזכר לתרומת אדנים ובדק הבית).
והמנהג, לתת **שלוש מחציות**. משום שבפרשת כי תשא כתוב שלש פעמים תרומה (דרכי משה סי' תרצ"ד א'. ע"י ביאור הגר"א שם. חיי אדם כלל קנ"ה ס"ק ד'. ביאור הלכה שם).

ויש אומרים (מהרי"ל, מובא לעיל) שנותנים **מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו**, ואין נוהגין כן. (כ"ה בדרכי משה סי' תרצ"ד סעיף א'. ובביאור הלכה שם כתב שמי שעוורו הקב"ה שיכול לתת כהנ"ל, אשרי וטוב לו).

ולמעשה, אפשר לתת 3 מחציות שקלים חדשים (ישראל) ויניחם ישירות בקופה, או יכול לתת את שלושת המחציות בקנין תמורת 3 מטבעות של חצי דולר מיד גבאי הצדקה (בכדי להרוויח מעלת "מטבע מכסף").
או, אפשר לתת **חצי שקל אחד**, תמורת ה-3 חצאי דולר מיד גבאי צדקה (כדעת הגר"א).
ואם ידו משגת, יכול לתת גם שווי של מחצית השקל שהיה בזמן המקדש, (עיי' במהרי"ל (הובא לעיל) והרמ"א בדעת הי"א (סי' תרצ"ד סעיף א'). ובבה"ל שם. ובכפ"ה שם אות כ'. וכמובא לעיל מהחת"ס).

עג. כשביקרתי אצל הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, (אדר תשע"ו) בין הדברים, הראיתי לו מכתב מוהחפץ חיים בענין נתינת סכום מחצית השקל בשווי הסכום שניתן בזמן המקדש. ולאחר מו"מ בענין, שאלתי: האם אכן יש לתת סכום כזה למחצית השקל.
ואמר לי "מוהאט זיך ניט אזוי גאפיהרט" – "לא נהגו כך".

עד. מתי נותנים מחצית השקל א} ביום התענית לפני מנחה.

בס' מהרי"ל כתב: במנחה כשהולכים לבית הכנסת נותנין מחצית השקל ומעות פורים. דרכי משה (סימן תרצ"ד) הביאו וכתב, "וכן המנהג". וכ"כ הרמ"א שם סעיף א': ויש לתנו בליל פורים קודם שמתפללין מנחה, וכן נוהגין בכל מדינות אלו (וכ"ה בלבוש שם סעיף א'. פמ"ג א"א שם. וכ"ה בחיי אדם כלל קנ"ה סעיף ד'. משנ"ב סימן תרצ"ד ס"ק ד'. יסוד ושורש העבודה).

המנהג ביום התענית קודם מנחה לתת כל יחיד מחצית השקל ליד הגבאי, והיינו כדי שיהא צדקה עם התענית לכפר. ומשמע דאפי' אם התענית דחוי, כגון שחל פורים במוצ"ש ומתענין יום ה', ג"כ יש לתתו ביום התענית קודם מנחה כדי לצרפו לתענית ולכפר. (כף החיים שם ס"ק כ"ה מביא מסידור הרש"ש).

ב. אחרי מנחה

לוח הגרימ"ט: אחר מנחה נותן כל אחד ג' מטבעות. מנהגי חתם סופר פ"ט: בליל פורים קודם קריאת המגילה.
בירושלים: יש שנותנים בליל ט"ו אדר (הליכות שלמה פי"ח אות ט').

ג. בפורים שחרית.

(מג"א סימן תרצ"ד ס"ק ב': ובמדינתנו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה. בפמ"ג א"א שם: ונוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה, ובשחרית מעות מגילה. משנ"ב ס"ק ד'. ובס' דרכי חיים ושלום ותשו' דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רצ"ג).

כשחל פורים במוצ'ש

כתב הכף החיים (תרצ"ד ס"ק כ"ה) שנותנו ביום התענית. בס' דרכי חיים ושלום (אות תתמ"ג) כשחל פורים במוצאי שבת היה נותן ביום התענית במנחה, וגם ביום הפורים. בתשו' דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רצ"ג) כתב שכן נכון לנהוג בפרט בשנה שחל פורים במוצ'ש. כדי לחשוש לדברי המג"א שיש להסמך נתינת מחצית השקל לקריאת המגילה, ובתענית אסתר, משום אגרא דתעניתא צדקתא. ובס' ימי הפורים (פרק ה' הערה י"ט) שיש נוהגים במוצ'ש אחרי הבדלה, לפני תפילת ערבית, לתת זכר למחצית השקל.

עה. מי נותן מחצית השקל

החיוב ליתנו הוא מבן עשרים. לדעת הברטנורא (שקלים פ"א משנה ג'. וכ"כ החינוך מצוה ק"ה. המהרי"ל, ובדרכי משה, לבוש. חוקוני. רבינו בחיי ריש כי תשא. זו"ח פ' תשא). ולדעת התוספות יום טוב, מבן י"ג (רמב"ם פיה"מ פ"א משנה ג', אין ממשכנין אותו אלא מניחין אותו ואם נתן נתן. מג"א סי' תרפ"ד ס"ק ג' (מחצה"ש שם). ובחיי אדם כלל קנ"ה מביאו. משנ"ב שם אות ה').

וכל זה רק מדינא, אבל המנהג הוא ליתן אפילו בעד בניו הקטנים (דרכי משה שם. א"ר סידור יעב"ץ. משנ"ב תרצ"ד ה'. ובהוספות לשו"ע הגרש"ז).

גם מעוברות נותנים ג' מחציות וסימניך, 'זה יתנו כל העובר' (דרכי משה סי' תרצ"ד ממהר"י ברין. א"ר סי' תרפ"ו אות ד' מהמג"נ. משנ"ב תרצ"ד אות ה').

נשים

עו. כתב המג"א (תרצ"ד אות ג') משם התויו"ט שששים פטורות, ומביא הגמ"נ שששים חייבות ולא ידעתי מנ"ל האי. ראייתו מירושלמי (שקלים ד. ה) אין ממשכנין, אבל לכתחילה היו טובעים אותם. האלשיך הק' (כי תשא) כתב שמחצה"ש הרי בא לכפר על חטא העגל, ונשים שלא חטאו בעגל, לא נתחייבו ליתנו.

עז. המנהג, נראה שנותנים מחצה"ש גם עבור נשים ובנות

(בדעת תורה למהרש"ם, דבירושלמי פ"א שקלים מוכח שהייבות. ובלקט יושר. דרחו"ש. תשו' שבט הלוי ח"ז סי' קפ"ג. הוספות לשו"ע הגרש"ז). ונראה משום דכתיב בשקלים לכפר על נפשותיכם ועל כן נותנים גם בעד הנשים וילדים כדי לכפר על הנפש (כפה"ח תרצ"ד אות כ"ז).

עה. עני המתפרנס מצדקה, צ"ע אם מחוייב לתת מחצית השקל (פמ"ג סי' תרצ"ד, מביאו בה"ל שם).

עט. למי נותנים דמי המחצית השקל

א. מחצית השקל החזיקו לסייע בו אל העולים לארץ הצבי לשם שמים ומעות פורים היו חולקים מיד באותו פורים לעניים כשאר צדקה (מהריל הל' פורים אות ד').

ב. יש מקומות שמאספים כספי המחצית השקל ושולחים אותם לחכמי ארץ ישראל והוא זכר למחצה"ש בזמן הבית שהיו גובין אותן מחו"ל ושולחין לירושת"ו לעבודת ביהמ"ק (ראה יוסף אומין ס"ק תתרפ"ט. כפה"ח סי' תרצ"ד אות כ"ב).

ג. מחלקים אותם לעניים להוצאות שמחת פורים (לבוש סי' תרפ"ו סעיף ב').

ד. מנהג איזמיר, מביאים כל מה שגבו הגבאים מחצה"ש ליד הרב הכולל שבעיר ועושין פדיון מאותן מעות נדבה בעד ובשם כל יחידי העיר ואח"כ מחלק על ידו לכל התלמידי חכמים הנצרכים שבעיר וקצת לעניים צנועים בעלי כבוד יר"ש (רוח חיים אות ב'. מובא בכפה"ח סי' תרצ"ד ס"ק כ"ב).

ה. ביותר ראוי ליתנו לעניים וכן יכול ליתנו עבור ישיבות (בסי' יחזה דעת ח"א סי' פ"ו).

ו. למסור הכסף לש"ץ או לבעל קורא, כתב הבאר היטב (סי' תרצ"ד אות ב' בשם המשאת בנימין סי' נ"ד) שאין איסור במקומות שנהגו כך, וכ"כ עוד פוסקים (ראה מנחת אלעזר ח"א סי' ל"ג) אבל בשערי תשובה (שם אות ב') חולק על זה וכתב שהוא מנהג בטעות וצריך לבטלו.

ז. ובארץ ישראל עצמה יש נוהגין לתת אותם לגבאי להוצאות בית הכנסת זכר למקדש, ויש נותנין אותם לת"ח הנצרכים בצנעה (כף החיים סי' תרצ"ד אות כב').

- פרק -

פורים במוצאי שבת

צדקתך

א. בשבת י"ג באדר במנוחה, אין אומרים צדקתך⁸⁴.

סעודה שלישית

ב. בשבת יאכל סעודה שלישית, וראוי לא להתעכב במוצ' ש בכדי למהר לקריאת מגילה⁸⁵.

ג. החכם עיניו בראשו, בסעודת שבת ישאיר גם מקום לסעודת ליל פורים⁸⁶.

הזכרת מעין המאורע

ד. כשחל פורים במוצ' ש ונמשכה סעודה שלישית בלילה, בברכת המזון יזכיר רצה והחליצנו בלבד ואינו מזכיר על הניסים, אפילו אם אכל כזית פת בלילה⁸⁷.

הבאת מגילה לביהמנ"ס בשבת

ה. בשבת אין להביא את המגילה לבית הכנסת, אפילו בעיר שיש בו עירוב, משום שנחשב למכין משבת לחול⁸⁸.
ואם אין לו עצה אחרת, יביאנה בצנעה מבעוד יום לבית הכנסת ומעיין בה קצת דרך לימוד⁸⁹.

ו. אם רוצה להשתמש במגילה כשירה בשבת, נכון ליחד המגילה לכך בערב שבת.

----- מקורות וצי"נים ----- =

⁸⁴ שו"ע סימן רצ"ב סעיף ב'. משנ"ב (סימן תרפ"ו ס"ק ג)

⁸⁵ בס' מנהגי חת"ס פ' כ"א אות ט' שהזדרז כדי לקרוא המגילה מיד בלילה.

⁸⁶ ראה מג"א ס"י תרצ"ה ס"ק א'. מחצית השקל (ס"ק א' ד"ה אפילו). כפה"ח ס"ק ד'.

⁸⁷ מג"א (סימן קפ"ח סוס"ק י"ח). משנ"ב (שם ס"ק ל"ג) דבר"ח במוצ' ש יש מחלוקת הפוסקים אם להזכיר של ר"ח אבל הזכרת על הניסים בברכת המזון אינו אלא רשות. חיי אדם (כלל קי"ח) סידור דרך החיים.

בנוסף, כתב הקצות השולחן (סי' מ"ז ס"ק כ"ג) שהזכרת מעין המאורע הוא לפני רצה, ונראה יותר כתרתי דסתרי.

⁸⁸ ח"א (כלל קנ"ה סעיף י'). שערי תשובה (סי' תרצ"ג ס"ק ב'). ערוה"ש (שם ס"ק ג').

⁸⁹ שערי תשובה סי' תרצ"ג ס"ק ב'.

(הגם שנראה שמגילה אינה מוקצה ומותר בטלטול, מוחצה"ש (סוסי"י תרפ"ח). פמ"ג (א"א ס"ק ח). סי' ש"ח (א"א ס"ק י'). משנ"ב (סי' ש"ח ס"ק כ"ב), סי' תרפ"ח (ס"ק י"ח), מ"מ דעת הפרי חדש לאסור לטלטל המגילה בשבת, וכ"ה בחיי אדם (כלל קנ"ה סעיף י'). בימינו שישנם מגילות מודפסות ומשתמשים במגילה רק לקריאתה, אולי נחשב למוקצה מחמת חסרון כים, לכן עדיף לייחדו מע"ש.

הכנת קריאת מגילה בשבת

ז. מותר לש"ץ לסדר ולחזור על קריאת המגילה בשבת בכדי להתלמד⁹⁰.

ברוך המבדיל

ח. במוצאי שבת אם מבדיל אחרי קריאת המגילה, אז לפני שיעשה מלאכה (גם תחפושת הילדים, הכנת המגילה) יזכור לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול⁹¹.

הבדלה לפני ערבית

ט. נוהגים הרבה, כשפורים במוצ"ש, להבדיל בביתם מיד במוצ"ש ובאים לבית הכנסת ומתפללים ערבית וקוראים המגילה⁹².

אכילה לפני קריאת מגילה

י. אפילו אם הבדיל לפני תפילת ערבית, יש להזהר ולא לאכול לפני תפילת ערבית וקריהמ"ג⁹³.

תפילת ערבית

יא. בבית הכנסת, מתפללין ערבית, ואומרים "אתה חוננתנו" בחונן הדעת גם אם כבר הבדיל מקודם על הכוס⁹⁴.

קדיש תתקבל

יב. לאחר תפילת העמידה אומר הש"ץ קדיש תתקבל⁹⁵. וקוראים במגילה.

----- = מקורות וציונים -----

⁹⁰ עיקרי הד"ט סי' ל"ו. אורחות חיים ספינקא.

⁹¹ שו"ע סימן רצ"ט סעיף י

⁹² ראה כף החיים סי' תרצ"ג ס"ק ט'. ימי הפורים (פרק ה' סעיף י')

⁹³ ראה רמ"א סי' תרצ"ב סעיף ד.

⁹⁴ משנ"ב (סי' רצ"ד ס"ק א')

⁹⁵ מג"א סי' תרצ"ג. משנ"ב שם ס"ק א'.

הא"ר מבאר שאומרים מיד קדיש תתקבל בכדי שקריאת מגילה לא יהוו הפסק בין הקדיש לשמו"ע, אבל בשחרית כיון שנוהגים תמיד להפסיק בקריאת התורה אין קריאת המגילה נחשבת להפסק בין שמו"ע לקדיש.

יג. לאחר קריאת המגילה אומרים "ויהי נועם". "ואתה קדוש". וקדיש בלא תתקבל⁹⁶. ומבדילין, ואח"כ אומרים ויתן לך⁹⁷. ויש שאומרים ויתן לך לפני הבדלה כמו בכל מוצ"ש⁹⁸. ויש נוהגין לומר קדיש עם תתקבל לאחר סיום ויהי נועם⁹⁹.

הכרזת על הניסים

יד. מותר להכריז על הניסים בתפילת ערבית בין קדיש לתפילה¹⁰⁰. יש שנהגו לא להכריז¹⁰¹. ויש מקומות שהגבאי טופח על הבימה לפני תחילת תפילת שמו"ע¹⁰².

שכח להזכיר על הניסים

טו. אם שכח להזכיר על הניסים בתפילה, אין מחזירים אותו¹⁰³, ואם נזכר באותו ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם, חוזר ואומר על הניסים ואח"כ יאמר ועל כולם וכו'¹⁰⁴.

מחצית השקל

טז. יש נוהגין בשנה זו, לתת זכר למחצית השקל במוצ"ש (אם כבר הבדיל) לפני תפילת ערבית וקריהמ"ג¹⁰⁵.

----- מקורות וציונים ----- =

⁹⁶ ערוך השולחן (סעף ב'). לוח הגרימ"ט. סידור יעב"ץ (קריהמ"ג אות ו'). ליקוטי מהרי"ח (פורים ד"ה קדיש).

⁹⁷ מהרי"ל. שו"ע סי' תרצ"ג סעיף א'. ראה פסקי הסידור להגרש"ז. כפה"ח (שם ס"ק ה'). משנ"ב (ס"ק ב'). הלבוש (סי' תרצ"ג ס"ק א') כתב שמבדילין אחרי קריהמ"ג מפני שמאחרין לצאת מן השבת

⁹⁸ פמ"ג סי' תרצ"ג משב"ז (ס"ק א'). בה"ל (סי' רח"צ ד"ה אבל).

⁹⁹ אליהו רבה (אות ה'), ויחזור תתקבל על תפלה שבסדר הקדושה, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א'). מבית לוי

¹⁰⁰ אבודרהם. מג"א (סימן רל"ו ס"ק א'). משנ"ב (שם ס"ק ז')

¹⁰¹ מאמר מרדכי (שם ס"ק ב'). מהרש"ל בהג'. מטה משה (סי' תקי"ט). כפה"ח (שם ס"ק טו"ב): מנהג ירושלים שאין להכריז וכו' בהגיע ש"ץ לעל הניסים יש להגביה קולו כדי להזכיר לציבור

¹⁰² מנהגי חב"ד, ובכמה קהילות נוהגים כך

¹⁰³ שבת כ"ד. רמ"א סי' תרצ"ג (סעיף ב'). טור שו"ע (סי' תרפ"ב סעיף א'). פמ"ג מש"ז שם מפני שעל עיקרו דרבנן לכן אין מחזירין אותו. ואם רוצה לחזור ולהתפלל כדי להזכיר אין לו רשות. כנה"ג הגה"ט (סי' תרפ"ב). כפה"ח (ס"ק ה')

¹⁰⁴ טושו"ע סי' תרפ"ב סעיף א'. לבוש. חיי אדם כלל כ"ד סעיף כ"ד

סעודה בליל פורים

יז. אחרי קריאת המגילה ירבה קצת בסעודה לשם פורים, (ומלוה דמלכה) אע"פ שכבר סעד סעודה שלישית בשבת¹⁰⁶.

בן עיר בשבת "זכור" בירושלים

יח. בן עיר פרוז שנסע בשנה זו לשבות בשבת פרשת זכור בירושלים, ודעתו לחזור במוצאי שבת לעירו. הרי דינו כבן עיר פרוז וצריך לקרוא את המגילה ב"ד.

אפשר להתארגן למנין לקריאת המגילה בירושלים, והבעל קורא יהיה מי שחייב לקרוא ב"ד, או (אם יודע שיש לו מנין מאוחר) לחזור ולשמוע את קריאת המגילה במנין בעירו הפרוז.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁰⁵ ס' ימי הפורים (פרק ה' סעיף י').

¹⁰⁶ ב"ח ס"י תרצ"ה. משנ"ב (שם ס"ק ג')

פרק ו' ליל פורים

בגדי שבת

פ. יש ללבוש בגדי שבת בפורים¹⁰⁷, ונכון ללבושם לפני תפילת ערבית¹⁰⁸.

אכילה לפני קריאת מגילה

פא. יש להזהר לא לאכול לפני תפילת ערבית וקריאת המגילה¹⁰⁹.
וכן הדין בקריאה של יום אפילו אם כבר התפלל¹¹⁰.

טעימה

פב. טעימה, בעלמא מותרת לצורך גדול, כגון חולה קצת או מי שהתענית קשה
לו¹¹¹.
כתב הא"ר¹¹² כיון ששרוי בתענית, אם נתיר לו טעימה ודאי ימשך לאכול.

שיעור טעימה

פג. שיעור טעימה הינו כביצה פת¹¹³, או עוגה¹¹⁴, אבל פירות מותר אפילו
הרבה¹¹⁵ וכן משקה שאינו משכר. וכן תבשיל מה' מיני דגן¹¹⁶.

חלש

פד. אדם חלש שהשהיה יזיק לבריאותו, הותר לאכול אם יבקש מאחד שיזכירו
לקריאת המגילה¹¹⁷.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁰⁷ רמ"א ס"י תרצ"ה ב'.

¹⁰⁸ מל"ח (ס"י ל"א אות ח"י) מהרח"ו היה רגיל לטבול בערב פורים כמו ערב הרגל וילבש
בגדי יו"ט מבערב וכו'. יסוד ושורש העבודה כוונת תענית אסתר. משנ"ב (תרצ"ה ס"ק ג').

¹⁰⁹ רמ"א (ס"י תרצ"ב סעיף ד). ובמשנ"ב (ס"ק ט"ו) משווה לקר"ש דערבית. ומביא מהתורות
הדשן (ס"י ק"ט), שקריאת המגילה הוא **חוב גדול** שכל המצות נדחים מפניה. כתב הרוקח
(ס"י שכ"ג) חסידים הראשונים נהגו לא לטעום לפני קיום מצוה חביבה הבאה מזמן לזמן.

¹¹⁰ משנ"ב שם ס"ק ט"ו.

¹¹¹ מג"א ס"י תרצ"ב, משנ"ב (ס"ק י"ד).

¹¹² תרצ"ב ס"ק י"א

¹¹³ משנ"ב ס"י תרצ"ב ס"ק י"ד.

¹¹⁴ פמ"ג ס"י תל"א (א"א ס"ק ד'). משנ"ב ס"י תרל"ט (ס"ק טו טו).

¹¹⁵ שו"ע ס"י רל"ב סעיף ג'.

¹¹⁶ משנ"ב שם ס"ק ל"ד.

¹¹⁷ משנ"ב שם ס"ק ט"ז ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק כ"ט). ובלבוש שם, שאין היתר לכל אדם
אפילו אם מזכירים לו, שכן תקנו לקרות המגילה קודם האכילה שלא יבא לבטלה

תפילת ערבית

פ.ה. בבית הכנסת, מתפללין ערבית, ובתפילת העמידה מזכירים על הניסים
בברכת ההודאה¹¹⁸.

קדיש תתקבל

פ.ו. לאחר תפילת העמידה אומר הש"ץ קדיש תתקבל וקוראים את המגילה¹¹⁹.

ואתה קדוש

פ.ז. לאחר קריאת המגילה אומרים "ואתה קדוש"¹²⁰. וקדיש (בלא תתקבל).
ויש נוהגין לומר קדיש עם תתקבל לאחר סיום ואתה קדוש¹²¹.

הכרזת על הניסים

פ.ח. מותר להכריז על הניסים בתפילת ערבית בין קדיש לתפילה¹²².
יש שנהגו לא להכריז¹²³. ויש מקומות שהגבאי רק טופח על הבימה לפני תחילת
תפילת שמו"ע¹²⁴.

שכח להזכיר על הניסים

פ.ט. אם שכח להזכיר על הניסים בתפילה, אין מחזירים אותו¹²⁵,
ואם נזכר באותו ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם (מברכת הטוב שמך), חוזר ואומר
על הניסים¹²⁶ ואח"כ יאמר ועל כולם וכו'.

----- מקורות וציונים ----- =

¹¹⁸ טושו"ע סי' תרצ"ג ב'

¹¹⁹ מג"א סי' תרצ"ג. משנ"ב שם ס"ק א'.

¹²⁰ מהרי"ל. שו"ע (סי' תרצ"ג סעיף א'). ובהג"מ אומרים ואתה קדוש לפי שאסתר אמרה
ואתה קדוש סמוך לפסוק אלוקי אקרא יומם דמיני' דרשינן מקרא מגילה.

¹²¹ אליהו רבה אות ה', ויחזור תתקבל על תפלה שבסדר הקדושה, מביאו משנ"ב (שם)
ס"ק א'). מבית לוי

¹²² אבודרהם. מג"א (סימן רל"ו ס"ק א'). משנ"ב (שם ס"ק ז').

¹²³ מאמר מרדכי (שם ס"ק ב'). מהרש"ל בהג'. מטה משה (סי' תקי"ט). כפה"ח שם (ס"ק טו"ב)
מנהג ירושלים שאין להכריז וכו' בהגיע ש"ץ לעל הניסים יש להגביה קולו כדי להזכיר
לציבור

¹²⁴ מנהגי חב"ד, ובכמה קהילות נוהגים כך

¹²⁵ שבת כ"ד. רמ"א סי' תרצ"ג סעיף ב'. טור שו"ע סי' תרפ"ב סעיף א'. פמ"ג מש"ז שם
מפני שעל עיקרו דרבנן לכן אין מחזירין אותו. ואם רוצה לחזור ולהתפלל כדי להזכיר אין
לו רשות. כנה"ג הגה"ט סי' תרפ"ב. כפה"ח ס"ק ה'.

¹²⁶ טושו"ע סי' תרפ"ב סעיף א'. לבוש. חיי אדם (כלל כ"ד סעיף כ"ד).

הזכרה לפני יהיו לרצון

צ. אם שכח להזכיר על הניסים בברכת הודאה, אז אחרי התפילה יאמר דרך בקשה קודם יהיו לרצון¹²⁷, הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו'.

סעודה בליל פורים

צא. אע"פ שלא יצא י"ח בסעודת פורים שעשאה בלילה¹²⁸, מכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה לשם פורים¹²⁹.

אכילת זרעונים

צב. י"א שיש לאכול זרעונים בליל פורים

(כל בו (סי' מ"ה), המנהג לאכול זרעונים באותה לילה זכר לזרעונים שהיו אוכלין בבית המלך דניאל וחביריו, אורחות חיים (ס"ק ל"ה). בית יוסף (סי' תרצ"ה). וכ"ה במג"א (שם ס"ק ו') משנ"ב (ס"ק י"ב). בלבושי שרד (ס"ק ד'), גם אסתר בעצמה אכלה זרעונים, כדאי' (מגילה י"ד). וישנה לטוב (אסתר ב' ט') שהאכילה זרעונים. הרמ"א כתב לאכול זרעונים בפורים (לא כתב בלילה). ובערוך השולחן (תרצ"ה סעיף ט') כתב, לא ידעתי למה בלילה וגם המנהג לאכול אותם ביום. וכ"ה בס' ליקוטי מהרי"ח.

----- מקורות וציונים ----- =

¹²⁷ אליה רבה סי' תרפ"ב (ס"ק ב') כתב על דברי הרמ"א שם סעיף א' שכששכח על הניסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות וכו'. וכתב הא"ר כ"ש בתפילה אם שכח מלומר צ"ל קודם יהיו לרצון, וכ"מ בט"ז. וכן הוא במשנ"ב שם ס"ק ד'.

¹²⁸ מגילה ז: טושו"ע תרצ"ה א'. ובלבוש, שהרי ימי משתה ושמחה כתיב.

¹²⁹ רמ"א סי' תרצ"ה א'. משנ"ב (שם ס"ק ג')

פרק ז' שחרית בפורים

השכמה

צג. שחרית משכימין לבית הכנסת¹³⁰.

- כמה טעמים נכתבו בענין השכמה לבית הכנסת בפורים,
א. כיון שמוטל על כ"א מצוות רבות משלוח מנות, מתנות לאביונים, סעודת פורים ומאחרים בקריאת מגילה¹³¹.
ב. הואיל והדר קבלוהו בימי אחשורוש ברצון¹³².
ג. כדי להספיק לומר תהלים של אותו יום עם הגן החמה¹³³.

על הניסים בשחרית

צד. מתפללין שחרית הרגיל של חול¹³⁴ ואומר על הניסים בשמונה עשרה בהודאה¹³⁵.

קרוב"ץ

צה. יש נוהגין לומר קרוב"ץ¹³⁶ בחזרת הש"ץ¹³⁷, ויש שלא נהגו לאומר¹³⁸.

----- מקורות וציונים ----- =

¹³⁰ מג"א סי' תרצ"ג ב'. משנ"ב (סי' תרצ"ג ס"ק ו').

ובא"ר (סי' תרס"ד ג') שהוא מה' השכמות, במטה משה (ס"ק תתקנ"ח) שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ וזהו המן. וסימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, אי' בר'ה'ס', ס"ת הושענא רב'א, ט' בא'ב, יום כפ"ר, ראש השנה, פורים.

¹³¹ מחצית השקל (סי' תרצ"ג).

¹³² חמדת אריה הלי' מגילה (פי' י"ז) דהדר קבלוהו בימי אחשורוש ברצון דלא כמתחילה דטענו שהיה באונס וכת"ב ויוצא משה, ודרשו שהוציאם בע"כ לא כן בפורים שהי' הכל ברצון ולכן משכימים.

¹³³ נוהג כצאן יוסף.

¹³⁴ בדרכי משה (סי' תרצ"ג א'), הביא מכלבו (סי' מ"ה) שאומרים מזמור אלי אלי (תהלים כ"ב) ואין נוהגין כן במדינות אלו אלא אומרים מזמור לתודה כרגיל.

¹³⁵ רמ"א סי' תרצ"ג ב', ואם לא אמרו אין מחזירין אותו.

¹³⁶ קרוב"ץ הוא ר"ת קול רנה וישועה באהלי צדיקים (בי"ס ס"ח). כתב א"ר (סי' נ"ג ס"ק כג). מר' דוד אבודרהם (דף מ"ז) דע כי שליח ציבור הוא במקום כהן המקריב ולכן נקרא גם שליח ציבור, קרוב, כדאיתא במדרש שיר השירים כד דמך ר' אלעזר ב"ר שמעון היה דורו קורא עליו מקוטרות מור ולבונה מכל אבקת רוכל דהוי ר' אלעזר קרוי ותנוי וקרוב ופיטין. ומזה הטעם נקראו הפיוטים שאומר השליח ציבור באמצע התפילות קרובות ואפשר שנקראו כן מפני שאומרים אותן בקרב התפילות ובאמצעם, עד כאן, ומזה נכון שנשתבש הלשון שקורין לפעמים קרוב"ץ, ופירש הבית יוסף בסימן ס"ח שהוא ראשי

נפ"א

צו. אין נופלים על פניהם בפורים¹³⁹.

הלל

צו. אין אומרים הלל בפורים, משום שקריאת המגילה זו ההלל¹⁴⁰, ומשום שעדיין עבדי אחשוורוש אנן¹⁴¹.

הלל בלי ברכה

צח. כשאין לו מגילה כשירה, יכול לומר הלל בלי ברכה¹⁴².

----- = מקורות וציונים -----

תיבות קול רינה וישועה באהלי צדיקים, והוא טעות אלא צריך להיות קרובות בתי"ו וכן קרי להו באבודרהם (דף כ"א)

¹³⁷ מהרי"ל (ה' פורים). לבוש (סי' תרצ"ג ב'). ראה סידור הגר"י עמדין. תשו' חת"ס (או"ח סי' קצ"א).

ומיוסד על פסוק (מגילה ב' ז') ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפני מכל הבתולות וגו', וסופי חרוזות מיוסדים על אדני הפסוק (ח' טו) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו'

¹³⁸ מעשה רב השלם (סי' רמ"ז), ובהע' שהגר"א הנהיג לא לומר שום קרוב"ץ בתפילה זולת בר"ה ויו"כ.

¹³⁹ בשו"ע (סי' תרצ"ג סעיף ג'). אבודרהם. לבוש (שם סעיף ג'), משנ"ב (שם ס"ק ח') אין נופלין וכו' וא"א למנצח וכו' בשני ימי פורים משום דכתיב ב' צרה וצרה בפורים לא מדכרינן. הטור (בסי' תרצ"ג) הביא רב עמרם כתב מנהג שתי ישיבות ליפול על פניהם כיון שהוא יום נס ונגאלו בו צריכין אנו לבקש רחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה, ובתשובה מצא שאין נופלין על פניהם וכן המנהג. ב"י בשם תוס'.

¹⁴⁰ מגילה י"ד. אין קורין הלל, רב נחמן אמר, קרייתא זו הלילא. אבודרהם. ב"י סי' תרצ"ג. הלבוש כתב קריאת המגילה היא כמו שירה ועומדת במקום קריאת ההלל שאינו אלא שיר ושבח על הנס, הכי נמי המגילה אין לך שיר גדול ממנו שמפרסמין הנס לשבח לשם ית' שהצילנו.

המאירי (מגילה יד) דלטעם קריאתה זו הלילא, אם אין לו מגילה, יאמר הלל, ולטעם אכתי עבדי אחשוורוש אף שאין לו מגילה לא יאמר הלל וראשון נראה יותר. הברכי יוסף (שם אות ד') כתב שאין בו הלל כלל.

¹⁴¹ בגמרא שם רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ד' ולא עבדי פרעה אלא הכי הללו עבדי ד' ולא עבדי אחשוורוש, אכתי עבדי אחשוורוש אנן. בבית יוסף מבאר דהא לא נגאלו אלא מן המיתה בלבד אבל עדין נשארנו משועבדים לאחשוורוש.

¹⁴² המאירי (מגילה יד) כתב שאם אין לו מגילה כשירה יאמר הלל. וכ"ה בתשו' תשובה מאהבה (ח"א סי' מ"ה) מהנודע ביהודה שייאמר הלל בברכה.

קריאת התורה

צט. לאחר חזרת הש"ץ אומר חצי קדיש וקוראים בתורה (בשלה יז ח) פרשת ויבא עמלק¹⁴³, שלשה קרואים¹⁴⁴.

מגילה עם ס"ת

ק. ואומר הש"ץ חצי קדיש ומגביהין וגוללין הספר תורה וקוראין המגילה¹⁴⁵. ויש נוהגין שמחזירין הס"ת לארוה"ק ולאחר מכן קוראים המגילה¹⁴⁶.

תפילין בקריאת המגילה

קא. אין להוריד את התפילין עד לאחר קריאת המגילה¹⁴⁷, ויש שנוהגים להניח תפילין דר"ת לפני קריאת המגילה¹⁴⁸

----- מקורות וציטונים -----

הברכי יוסף הביא המאירי וכתב דמשמע מסתימת הפוסקים, שאין בו הלל כלל. ובשע"ת, שמאחר ולא נתקן הלל בפורים משום דקריאתה זו הלילא, ממילא שאין מקום לקרות הלל מה שלא תיקונוהו חז"ל לאומרה היום.

ונראה כשאין לו מגילה לקרות, יש לו לקרות הלל בלא ברכה שלפניו ושלאחריו, כקורא בתהלים. וכ"ה בתשו' שיבת ציון (סי' כ"ב), שוא"ת עדיף ולא יקרא הלל. וכ"ה בתשו' חסד לאברהם (חאו"ח סי' פ"א) תשו' כתב סופר (סי' ק"מ) שיקרא הלל בלא ברכה.

¹⁴³ משנה מגילה ל: טור ושוע"ע (סי' תרצ"ג) ובלבוש (שם סעיף ד') מן ויבא עמלק עד סוף הסדרה שהיא מעין המאורע כי המן מזרע עמלק.

¹⁴⁴ הר"ן כתב, אע"ג דלית ביה אלא ט' פסוקים, וקיימא לן דאין פוחתין מיי' פסוקים, היכא דמפסק עניינא שאני וכ"ה בתוס' ורא"ש, והב"י כתב דעכשיו נהגו לכפול פסוק אחרון כדי להשלים י' פסוקים, וכ"ה בשוע"ע (שם סעיף ד').

המהר"ל כתב שאין לחוש בגלל תשעה פסוקים, כיון דסליק עניינא, וכ"ה ברמ"א שם. לבוש. משנ"ב (שם סי' י')

¹⁴⁵ תוס' מגילה (ד. ד"ה פסק) שאין מחזיר הס"ת למקומו אלא יושב ואוחז בידו עד שקרא המגילה. וכ"ה באבודרהם. כל בו (סי' מ"ה). יפה ללב (ח"ב אות ט'): לפי שדרשינן אורה זו תורה לכך צריך לישא עיניו בתיבה לראות בס"ת כשאומר ליהודים היתה אורה, אורחות חיים סי' ק"ל. ס' הליכות חיים שאצל הדברי יציב, לא החזירו הס"ת עד לאחר קריאת מגילה. ס' שער הכולל שכך נהגו אצל הצ"צ מליובאביטש.

¹⁴⁶ מהרי"ל. רוקח (סי' רכ"ט). לבוש (סי' תרצ"ג סעיף ד'). בית מאיר. בה"ל (שם ד"ה מוציאין).

¹⁴⁷ מטה משה (סי' תתר"ך) ודרשינן ויקר זו תפילין, לכן נ"ל שלא לחלוץ תפילין עד אחר קריאת מגילה. מג"א (סי' תרצ"ג סי' ב')

¹⁴⁸ בס' משמרת שלום (סי' נ' סעיף ד'), ביום היו קורין את המגילה בתפילין דרבינו תם. בס' דרכי חיים (סעיף כ') בפורים היה רבינו חולץ תפילין דרש"י קודם קריאת מגילה והי' לובש השני זוגות הקטנים דרש"י ור"ת ובהם קרא מגילה.

בהוס' לשוע"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח): ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפילין דרש"י.

ברכות מגילה

קב. יברך שלש ברכות לפני קריאת המגילה¹⁴⁹, ולמנהג ספרד אינו מברך שהחיינו שוב ביום¹⁵⁰.

כוונה מצוות היום

קג. נכון לכוין בברכת שהחיינו בבוקר, גם על משלוח מנות וסעודת פורים¹⁵¹, ויש מוסיפין מתנות לאביונים¹⁵², ויש מקומות שמכריזים כך לציבור¹⁵³.

הרב את רבנו

קד. לאחר הקריאה, מברכין הרב את ריבנו¹⁵⁴ ואין אומרים פיוט אשר הניא¹⁵⁵.

אשרי ובל"צ

קה. לאחר קריאת המגילה אומרים אשרי ובל"צ¹⁵⁶.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁴⁹ שלש ברכות, על מקרא מגילה, שעשה ניסים ושהחיינו. דעת התוס' רא"ש ומרדכי (מגילה ד.) שחוזר ומברך זמן ביום מכיון שעיקר פרסומי ניסא הוי ביממה, ב"ח (סי' תרצ"ב) רמ"א (שם סעיף א') לבוש. חיי אדם (כלל קנ"ה כ"ד). משנ"ב (שם ס"ק ב').

¹⁵⁰ הרמב"ם (פ"א מהל' מגילה הל' ג') דביום אינו חוזר ומברך שהחיינו. טוש"ע (סי' תרצ"ב א'). ובס' יוסף אומץ (ס"ק תתצ"י) מנהגם לא לברך שהחיינו ביום. וכן ב"פזנא" אין מברכין זמן ביום.

¹⁵¹ של"ה (מגילה נר מצוה ו') שיכוין בברכת שהחיינו גם על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג"כ מצוות. מג"א (סי' תרצ"ב א') א"ר. משנ"ב (שם ס"ק א'). לוח גרי"מ טיקוצינסקי.

¹⁵² חיי אדם (כלל קנ"ה כ"ז). פמ"ג (א"א תרצ"ב א'). מנהגי חת"ס. מועד לכל חי (סי' ל"א).

¹⁵³ פמ"ג (א"א סי' תרצ"ב א'): ויודיע לש"ץ זה דבעי כוונת שומע ומשמיע. משנ"ב (שם ס"ק א').

¹⁵⁴ מגילה כ"א: טור ושו"ע סי' תרצ"ב. הר"ן (מגילה י"ב. ד"ה ברוך) תמה מדוע ברכה זו פותחת בברוך שהרי היא סמוכה לברכה שלפניה. ות"י דהאי ברכה אחרונה, לאו אקריאת מגילה, אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על נס. עיעו"ש ב"י שמבאר פירוש כל הברכה.

¹⁵⁵ רמ"א (סי' תרצ"ב סעיף א'). לבוש (שם) בבוקר אין אומרים אשר הניא שכבר הזכירו הכל בקרוב"ץ. מג"א שם ובמחצת"ש.

ואפילו אם לא אמר קרוב"ץ בשחרית אינו אומר אשר הניא, כיון שכך תקנו שלא לאומר בבוקר.

¹⁵⁶ תוס' מגילה. אבודרהם. רוקח (סי' רכ"ט). מחזור ויטרי.

בס' כל בו (סי' מ"ה) כתב שאומרים אשרי לפני קריאת המגילה, ובס' יפ"ל מבאר הטעם כדי שתיכף לאחר קריאת המגילה דנפק"ל מקרא אלהי אקרא יומם וכו', יאמר ואתה קדוש וכו' ככתוב זה אחר זה.

שיר של יום

קו. אומרים שיר של יום, אין כאלוהנו, עלינו לשבח¹⁵⁷. ויש שכתבו לומר למנצח על אילת השחר¹⁵⁸

מחצית השקל

קז. יש נוהגין לתת מחצית השקל בפורים בבוקר לפני קריאת המגילה¹⁵⁹

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁵⁷ תוס' מגילה ד. ד"ה פסק. לבוש (סי' תרצ"ג ד').

¹⁵⁸ אבודרהם, אומר קדיש תתקבל, ואומר למנצח על אילת השחר (תהלים כב) שמדבר בענין אסתר כמ"ש במס' יומא (כט). למה נמשלה אסתר לאילת, ויש בו גם רמז לשם המן שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, ר"ת המן מכי. ובס' אורחות חיים (ס"ק ל"ג). מנהגי חת"ס (פ"ט י')

¹⁵⁹ מג"א סי' תרצ"ד (ס"ק ב'). פמ"ג א"א (שם ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד').

פרק ח' כמה הלכות בקריאת מגילה

מגילה שלימה

קח. מגילה צריכה להיות כתובה כולה לפניו¹⁶⁰, ואם חסר בה כמה תיבות או אותיות, מותר לקרוא בה בדיעבד¹⁶¹.

יחיד בלא ברכה

קט. יחיד הקורא במגילה שמיעוט תיבותיה חסרות באמצעה לא יברך¹⁶².

קריאת כל מילה

קי. הבעל קורא צריך לקרות כל המגילה מתוך הכתב, ואם חסר אפילו תיבה אחת, לא יצא¹⁶³.

שמיעת כל מילה

קי"א. השומע קריאת מגילה, צריך לשמוע כל תיבה, ואם חסר השומע אפילו תיבה אחת, לא יצא¹⁶⁴.

מגילה מודפסת

קי"ב. שומע שאין לו מגילה כשירה, יסתכל במגילה מודפסת, ואם לא שמע תיבה, ישלימו על ידי קריאה מתוך הדפוס ויצא עכ"פ בדיעבד¹⁶⁵.

----- מקורות וציטונים ----- =

¹⁶⁰ שו"ע סי' תר"צ סעיף י'.

¹⁶¹ שו"ע שם ובמשנ"ב (שם ס"ק ח') שאם אין לו מגילה אחרת קורא בה לכתחילה.

¹⁶² שערי אפרים (שער ו' סעיף נ"ט) ובפתחי שערים שם. רק כשקורא בציבור במגילה כזו יברך. הליכות שלמה (פי"ט סעיף ב').

¹⁶³ תשו' הרשב"א (תס"ז) מג"א (תר"ץ ס"ק טו) חיי אדם (כלל קנ"ה ס"ק כ"א) משנ"ב (סי' תר"ץ ס"ק ה').

¹⁶⁴ מג"א (סי' תר"ץ ס"ק טו) מביאו משנ"ב (שם ס"ק מ"ח): וצריך השומע להאזין אזנו ולשמוע כל תיבה ותיבה מפי הקורא, ואם חסר הקורא אפילו תיבה אחת, וכן אם השומע חסר תיבה אחת לשמוע, לא יצאו וצריך לחזור. ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ט).

במיוחד יש להיזהר כשהבעל קורא גומר לברך ומתחיל לקרוא את המגילה, ואנשים בקהל מתיישבים, והרעש מהזות כסאות – ספסלים, מפסיד לפעמים שמיעת מילה אחת, ואם השומע לא ישלים תיכף המילה, נמצא שיצטרך לחזור על קריאת המגילה כמעט מתחילתו.

¹⁶⁵ פמ"ג א"א (סי' תר"ץ ס"ק ז') משנ"ב (שם ס"ק י"ט).

סימן באצבע

ק"ג. אם חושש שבאמצע הקריאה יפנה לבו לדברים אחרים, יעקוב עם אצבעו אחרי המקום שהקורא אוחז¹⁶⁶.

חזרת קריאה בברכה

ק"ד. אם סיים קריאת המגילה, ואח"כ נתברר לו שחיסר מילה, צריך לקרוא את המגילה ממקום שחיסר, בברכה¹⁶⁷.

ואם עדיין לא הסיח דעתו מהקריאה, קורא ממקום שפסק, בלא ברכה¹⁶⁸.

קריאה בעמידה

קט"ז. קורין את המגילה בין עומד ובין יושב¹⁶⁹, אבל בציבור, יש לבעל קורא לעמוד¹⁷⁰, ובדיעבד מותר לו לישב. ונראה דבשעת הדחק, מותר לקרוא על ידי סמיכה¹⁷¹.

הציבור יכולים לשבת בשעת הקריאה¹⁷².

כשקורא לציבור נשים, מותר לבעל קורא לשבת¹⁷³.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁶⁶ תשו' ארץ צבי (סי' מ"ה) שגם אם הסיח דעתו, אם המגילה נמצאת לפניו ועוקב כל הזמן אחרי הקורא, יצא. וכ"כ הגר"ש אלישיב.

¹⁶⁷ ביאור הלכה (סי' תר"ץ סעיף י"ד ד"ה אין) אם סיים את הקריאה וגילה שהחסיר תיבה אחת, חוזר ומברך לדעת רוב פוסקים. וכ"ה הגר"ש אלישיב שאם הסיח דעתו מהקריאה, שיחזור ויברך מפני היסח הדעת מהברכה הראשונה, ויחזור לקרות ממקום שפסק. ואע"פ שמברך על חצי מצוה, אין קפידא, כמו שא"י במשנ"ב (סי' תרצ"ב ו') שאם לא בירך לפני הקריאה, יכול לברך באמצע הקריאה בין הפרקים.

¹⁶⁸ שונה הלכות (תר"ץ ו') אם לא סיים קריאת המגילה או שעדיין לא הסיח דעתו ממנה, לא יחזור לברך, שהרי הפסק אינו פוסל הקריאה כמבואר ברמ"א (סעיף ה')

¹⁶⁹ משנה מגילה (כ"א): טור ושו"ע סי' תר"ץ סעיף א'. קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב. בלבוש (שם): המגילה אינה אלא סיפור דברים לזכור את הנס ואין בה בקריאתה משום אימה או יראה או קדושה לכך מותר לקרותה בין עומד ובין יושב. ח"א (כלל קנה טו).

¹⁷⁰ רמב"ם הל' מגילה (פרק ב' הל' ז) שו"ע סי' תקצ' (סעיף א'). לא יקרא בציבור יושב לכתחילה, מפני כבוד הציבור.

¹⁷¹ ביאור הלכה (סי' תר"ץ ד"ה אבל לא) מס' מטה יהודה.

¹⁷² ראה משנה מגילה (כ"א): ושו"ע (סי' תר"ץ א'). בס' כפה"ח (שם ס"ק ב') מביא מס' יפ"ל (ח"ב אות ב') שמנהגם שהמברך שהוא הש"צ מברך וקורא את המגילה הכל בעמידה, אבל הקהל לא נהגו לעמוד אפילו בשעת הברכה וכו'.

ברכות בעמידה

קטז. הברכות יברך הבעל קורא בעמידה¹⁷⁴, וגם השומעים הברכות יעמדו¹⁷⁵. גם כשקורא המגילה בביתו¹⁷⁶.

הפסק בין פסוק ופרק

קיז. בין פסוק לפסוק יפסיק רק כדי נשימה, מפני שצריך לקרותה כאיגרת¹⁷⁷, בין פרק לפרק יפסיק וינוח מעט¹⁷⁸.

פסוקי גאולה

קיח. נוהגים הקהל לומר ארבעה פסוקים של גאולה בקול רם, משום שמחה¹⁷⁹ איש יהודי (אסתר ביה), ומרדכי יצא (ח טו), ליהודים היתה אורה (ח טז), כי מרדכי היהודי (י ג).

בלילה ההוא

קיט. כתב מהרי"ל, כשיאמר בלילה ההוא נדדה, יגביה הקול, כי שם מתחיל הנס¹⁸⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁷³ הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש מ"ג ל"א). הגרש"ז אויערבאך (שלמי מועד). הגרי"י פישר נהג לעמוד כשהיה קורא בביתו לעשרה נשים (הליכות אבן ישראל נ"ז ז).

¹⁷⁴ מג"א (סי' תר"ץ ס"ק א') משום דהוי דבר שבקדושה כמ"ש בסי' ח'. משנ"ב (שם ס"ק א')

¹⁷⁵ מחצה"ש (שם) מכיון דהוי השומע כעונה וכאילו הוא מברך, ולכן צריך השומע לעמוד כמו המברך מצד הדין. שעה"צ (שם ס"ק א'). תשו' רב פעלים (ח"ד סי' ל"ג) שהמנהג בבגדאד שכל הקהל עומד בשעת הברכות.

בקרב בני עדות המזרח, יש שנהגו שהציבור יושב בעת הברכות, כפה"ח (סי' תר"ץ ס"ק ב') מס' יפה ללב. יחו"ד (ח"ה סי' ד').

¹⁷⁶ פמ"ג א"א (תר"צ ס"ק א'). כפה"ח (שם ס"ק ב')

¹⁷⁷ מג"א סי' תר"צ (ס"ק י"ז), משנ"ב (ס"ק נ"ב).

¹⁷⁸ ערוה"ש (סי' תר"צ סעיף כ"א).

¹⁷⁹ כל בו (סי' מ"ה). אבודרהם שכל זה להרבות שמחה לילדים ולכל. ופי' כי הטעם הוא כדי לעורר הלב אם יתנמנם א' מהם שלא ירדם. ואומרים אלו הפסוקים מפני שהם כתובים גבי מרדכי ומשום כבודו ושענין הנס היה על ידו. בס' מטה משה (סי' תתרי"ג) הביא מס' התניא דאינו לא חובה ולא מנהג אלא שמחת תינוקות וקולות לפניהם כדי שישמחו וגם בראותם שינוי בזה שואלים מה זאת, ומתוך כך אתה בא לספר גבורותיו של הקב"ה למען ישמחו ולמען ילמדו ליראה אותו כל הימים. רמ"א סי' תר"ץ (סעיף י"ז). משנ"ב (סי' תרפ"ט ס"ק ט"ז)

¹⁸⁰ מהרי"ל. ד"מ (סי' תר"ץ ג'). מג"א (ס"ק י"ז). משנ"ב (סי' תר"צ ס"ק נ"ב).

שורר בביתו

כב. יש נוהגין לקרוא את המילים: להיות כל איש שורר (א' כב) בתחילה בשין מינית, וכפלין שורר בשין שמאלית¹⁸¹.

קריאה בשינוי

קכא. ישנם מילים שנוהגים לקראם שוב בשינוי אות, ויהי באמרם אליו יום ויום (ג'ד) וקורין שוב 'כאמרם'¹⁸².
להשמיד להרוג ולאבד (ח' יא) וקורין שוב 'ולהרוג'¹⁸³.
ואיש לא עמד בפניהם (ט'ב) וקורין שוב 'לפניהם'¹⁸⁴.

האיגרת הזאת

קכב. כשיאמר האיגרת הזאת, ינענע המגילה¹⁸⁵.

פסוק בהרמת קול

קכג. יש פסוקים שנוהגים לאומרם בהרמת קול והמשך ניגון¹⁸⁶ 'להיות כל איש שורר בביתו (א' כב).
והנערה אשר תיטב (ב' ד')
ויאהב המלך את אסתר (ב' ז')
ריוח והצלח יעמוד ליהודים (ד' יד')
קח את הלבוש ואת הכוס (ו' י')
גם הנה העץ (ז' ט')
הרצים רוכבי הרכש (ח' יד')
לעשות אותם ימי משתה ושמחה (ט' כב)
קראו לימים האלה פורים (ט' כו)
וכל מעשה תוקפו וגבורתו (י' ב')

----- = מקורות וציונים -----

בס' נוהג כצאן יוסף (ס"ק ז') ששמע בבחרותו בפראג מהחזן ר' יודא חזן בפניחס שוהל, שהיה קורא מילת המלך מהפסוק בלילה ההוא, בניגון של ר"ה ויו"כ.

¹⁸¹ ליקוטי מהרי"ח מהשר שלום בעלז. ימי הפורים (פ"ח סעיף י"ט).

¹⁸² תש"ו קנין תורה (ח"ה סי' פ"ו).

¹⁸³ מנהגי חת"ס. תש"ו שבט סופר (ח"א סי' כ"ז). שו"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח).

¹⁸⁴ מהחת"ס. בשם ס' קסת הסופר, שו"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח).

¹⁸⁵ מג"א סי' תר"ץ (ס"ק י"ז). משנ"ב שם, בהוס' שו"ע הגרש"ז שגם באמירת 'איגרת הפורים הזאת השנית' ינענע המגילה. ב'א'ח' תצוה ט'.

¹⁸⁶ א"ר סי' תר"ץ (ס"ק י"ט). ליקוטי מהרי"ח משם מעגלי צדק.

ניגון איכה

קכד. יש נוהגין לקרוא בניגון איכה כמה מילים או פסוקים¹⁸⁷.
וכלים מכלים שונים (א' ז')
אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלה נבוכדנצר (ב' ו')
והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה (ג' טו)
אבל גדול ליהודים שק ואפר יצע לרבים (ד' ג')
וכאשר אבדתי אבדתי (ד' טז')

אזכרת השם

קכה. אין אזכרת השם בפירוש במגילת אסתר¹⁸⁸, יש מדגישים מילים ששם השם מוזכר ברמז¹⁸⁹.
יום ובמלאות הימים האלה (א' דה')
לכדו עותה ושתי המלכה (א' טז')
היא וכל הנשים יתנו (א' כ')
יבוא המלך והמן היום (ה' ח')
זה איננו שוה לי (ה' יג')
המלך יבוא ויבא המן (ו' ה' ו')
כי כלתה אליו הרעה (ז' ז')

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁸⁷ מנהגי פרנקפורט. מנהג ישראל תורה.

¹⁸⁸ כתב המהרי"ל, שאלו למהר"י סג"ל אמאי אין שום שם במגילת אסתר והשיב, משום דנתנה ליכתב למלכי מדי ופרס והם יכתבו לשם אלהותם. ובט"ז (סי' של"ד) מהמרדכי.

¹⁸⁹ א"ר סי' תר"ץ (ס"ק י"ט). סידור ר"י עמדין עפ"י כתבי האר"י.

נשים בקריאת מגילה

חיוב נשים

קכו. נשים חייבות לשמוע מקרא מגילה¹⁹⁰.

מי יברך

קכו. הקורא לנשים, לאחר שכבר יצא י"ח מגילה בעצמו, יכול לברך עבורם ברכות מגילה¹⁹¹, ויש סוברים שעדיף שהם יברכו הברכות בעצמן¹⁹².

נוסח הברכה

קכח. כשמברך לנשים, וכן כשאשה מברכת לעצמה, טוב לברך לשמוע מקרא מגילה¹⁹³ וי"א לברך יעל מקרא מגילה¹⁹⁴.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁹⁰ (מגילה ד.) אמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, ובתוס' שם

הביא הרשב"ם שעיקר הנס היה על ידן ע"י אסתר. שו"ע (סי' תרפ"ט א'). משנ"ב (שם א').

¹⁹¹ שו"ע (סי' תרצ"ב ג'). משנ"ב (שם ס"ק י'). יש הסוברים, שהקורא להוציא אשה, אע"פ שכבר יצא, **יברך הקורא בעצמו**, מחז"ב (תרפ"ט ד'). שערי תשובה (שם) קצשו"ע.

¹⁹² משנ"ב (סי' תרצ"ב י') יש פוסקים שסוברים לענין ברכה אם יודעין בעצמן לברך, יברכו בעצמן כיון שהוא כבר יצא בקריאה.

ובזכור לאברהם. תשו' מנחת יצחק (ח"ג סי' נ"ג נ"ד). לוח הגרימ"ט. תשו' שלמת חיים (סי' רע"א) דעביד כמר עביד.

¹⁹³ רמ"א (תרפ"ט) מביא מרדכי (מגילה תשע"ט) שאשה אינה חייבת בקריאת מגילה אלא בשמיעה. ב"ח (שם). ובמג"א שם (ע"י ס"ק ה' ו') דמגילה כקריאת התורה, לא תקרא לעצמה כלל, רק תשמע מאנשים. מביאו משנ"ב (תרפ"ט ס"ק ח'). ועוד כתב האבני נזר (או"ח תקי"א) דמגילה היא פרסומי ניסא ומחייבת עמלק ונשים פטורות.

החיי אדם (כלל קנ"ה י"א) כתב שאם אין לה מי שיקרא לפניה אז תקרא היא בעצמה במגילה כשירה ומברכת לשמוע מקרא מגילה. מביאו המשנ"ב (שם ס"ק ח').

¹⁹⁴ פרי חדש (תרפ"ט סוס"ק ב'). מחזיק ברכה (שם ד') בתשו' שלמת חיים (ח"א סי' צ"ט) שאין קפידא אם תברך על מקרא מגילה, כיון שלא מצינו בדברי הפוסקים הראשונים שיביאו נוסח אחר לגבי נשים. עיי"ע בס' ימי הפורים (פ"ז סעיף ד').

פרק ט' סעודת פורים

מצוות סעודה

מצווה להרבות בסעודת יום פורים¹⁹⁵. **קכט.**

בשר בסעודה

קל. יכין סעודה נאה כפי יכולתו, ויאכל בשר¹⁹⁶.

סעודת מצוה

קלא. ראוי לכיין שאוכל סעודת פורים לשם מצוה¹⁹⁷.

סעודה בצוותא

קלב. יקבץ אנשי ביתו וחבריו לאכול ביחד דאי אפשר לשמוח כראוי ביחיד¹⁹⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

¹⁹⁵ מגילה (ו): רב אשי הווי יתיב קמיה דרב כהנא, נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן, א"ל דלמא טרידי בסעודת פורים. שו"ע (סי' תרצ"ה סעיף א'). שבלי הלקט (סי' ר"א) וחיוב אדם לשמוח בפורים ולהעידן במיני מאכל ומשתה כדכתי' לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואוכלין ושותין ושמחין ומומרין על שולחנם ובבית חבריהם וכו'. ובמאירי: חיוב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ושתיה עד שלא יחסר שום דבר וכו'. ובלבוש (סי' תרצ"ה ס"ק א') מצוה להרבות בסעודת פורים, דמשתה ושמחה כתיב. ובסדר היום: ויתעכב על שולחנו לאכול ולשתות יותר ממה שרגיל. פמ"ג מש"ז (סי' תרצ"ה ס"ק א') שהסעודה הוא זכר לנס שנעשה על ידי סעודה.

¹⁹⁶ רמב"ם (הל' מגילה פ"ב הל' טו) כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה וכו', ובמגיד משנה (שם) מיחייב איניש לבסומי בפוריא וכו' ובשאר מקומות אמרו אין שמחה אלא בבשר. מס' ב"מ ע"ח: מגבת פורים לפרוים, וכו' אבל לוקחים את העגלים משמע שנהגו אז לאכול בשר בהמה בפורים. ס' אורחות חיים (הל' מגילה ס"ק ל"ט) אונן מותר בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד דאבלות ודחי עשה דרבים לשמוח בפורים, דדברי קבלה ניהו שהם כדברי תורה, מביאו שו"ע (סי' תרצ"ו סעיף ז'). תשו' מהר"ם שיק (אבהע"ז תשו' פ"ט).

בס' לקט יושר (עמ' 157) אין שמחה אלא בבשר ויין וצריך כל אחד לעשות תבשיל אחד או ב' מן הבשר וכו'. עי"ע ערוך השולחן (שם סעיף א'). ראה עוד בתשו' דברי משה (סימן מ"י) מבאר כל הענין ומסיק דלכל הדיעות יש חובה לאכול בשר בסעודת פורים. ימי הפורים (עמ' קצ"ו).

¹⁹⁷ פמ"ג (סי' תרצ"ה מש"ז ס"ק א') ענין סעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות, אפשר דצריך כונה על זה לשם מצוה. משנ"ב (שם ס"ק ד').

בתשו' שלמת חיים (סי' ת"ב) כתב שמי שאוכל סעודת פורים, וחושב שאין מצוה לאכול סעודה בפורים, כי אם קריאת המגילה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, יתכן שלא יצא ידי חובה, שצריך שידע שהסעודה הוא לכבוד היום.

פת בסעודה

קלג. יש לקבוע סעודת פורים עם פת¹⁹⁹.
ויש הסוברים שאם עשהו בלא פת יצא²⁰⁰.

סעודה אחרי חצות

קלד. מפני שטרודים במצוות היום ומשלוה מנות, נוהגים רבים לערוך את סעודת פורים בשעות של אחרי הצהריים²⁰¹.

סעודה לתוך הלילה

קלה. מתפללים מנחה²⁰², ואח"כ עורכים סעודת פורים, עיקרו ביום²⁰³ ונמשך לתוך הלילה²⁰⁴.

----- = מקורות וציונים -----

¹⁹⁸ ס' סדר היום: יתעכב על שולחנו לאכול ולשתות יותר ממה שרגיל, ויקבץ כל אנשי ביתו וחביריו על שולחן אחד כדרך המסיבה שמתאספים הרבה לעשות סעודה ומתוך כך מתרבה שמחה, אבל כשהאדם יושב יחידי וגלמוד א"א לשמוח כראוי, מובא בא"ר (תרצ"ה ס"ק ד') פמ"ג (א"א שם ס"ק ה'). משנ"ב (שם ס"ק ט').

¹⁹⁹ הרא"ש (ברכות פ"ז סי' מ"ג) מבאר שאין שמחה בלא פת. וכתב המו"ק (סי' תרצ"ה) שכיון שכתוב ימי משתה ושמחה, צריך סעודה קבועה, ואין סעודה בלי פת גמור. וכ"ה בערוך השולחן (סעיף ז'), ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד אות ב') שברא"ש (ברכות פ"ז סי' כ"ג) שאין שמחה בלא פת.

²⁰⁰ המג"א (ס"ק ט') כתב שלא מצינו שחייבים לאכול פת בסעודת פורים ודי בשאר מטעמים, וכ"ה בשע"ת (ס"ק א') מהברכ"י בשם א' קדוש בתשו' כת"י, אם עשה סעודת פורים בלא לחם, יצא.

²⁰¹ תשו' תרומת הדשן (סימן ק"י) רוב העולם נוהגין לעשות עיקר סעודת פורים בערב ונמשכין עד הלילה ורוב הסעודה בלילה. ונראה טעם לדבר משום דבארבעה עשר שחרית צריך שיהיו בקריאת מגילה ואח"כ הוא טרוד ושולח מנות ומתנות לאביונים ואין פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג ולכך קבעוהו קדמונינו מקצתו בערב ולהתחיל מבעוד יום ג"כ קודם תפילת ערבית כדי לקיים מצות סעודה ביום שהוא עיקר ונמשך ביה מאז בפנאי ותענוג עד הלילה ובלילה עצמה ונחשב הכל סעודה אחת. ב"י ורמ"א (סי' תרצ"ה סעיף ב').

מהרי"ל כתב שמנהג אושטרייך שבפורים מתפללין מנחה גדולה ואוכלין סעודת פורים אחר חצות היום והולכין ואוכלין כל הלילה.

²⁰² מהרי"ל מנהג אושטרייך שבפורים מתפללים מנחה גדולה ואוכלין סעודת פורים אחר חצות היום וכו'. רמ"א (סי' תרצ"ה סעיף ב') נוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה. הגר"א (שם) ונמשכין ברוב עד המנחה, ואסורין להתחיל בסעודה קודם מנחה. משנ"ב (שם ס"ק ח').

²⁰³ תשו' תרומת הדשן (סי' ק"י) קבעוהו קדמונו וכו' להתחיל מבעוד יום וכו' כדי לקיים מצות סעודה ביום שהוא עיקר ונמשך ביה מאז בפנאי ובתענוג עד הלילה ובלילה עצמה.

ראה בהערה כמה טעמים להמשך סעודת פורים בליל ט"ו.

סעודת שחרית

קלו. יש נוהגים לעשות סעודה, בבוקר אחרי התפילה.²⁰⁵

----- = מקורות וציונים -----

רמ"א (סי' תרצ"ה סעיף ב') ורוב הסעודה צריכה להיות ביום, ולא כמו שנוהגין להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה היא ליל ט"ו. לבוש (שם סעיף ב').

יוסף אומץ (ס"ק תתצ"ט) לא יתחיל ממש סמוך לעת ערב, רק לפחות שלש שעות קודם הלילה כדי לאכול ולשתות בכל אות נפשו ביום, שתהא עיקר סעודתו ביממא.

²⁰⁴ תרומת הדשן (סי' ק"י). לבוש (סי' תרצ"ה ס"ק ב') כשהוא נמשכת עד הלילה אז לית לן בה, כי חייב אדם במשתה ושמחה בשני הימים י"ד וט"ו וכן נהגו, דימי משתה ושמחה כתיב משמע שני הימים, ונהגו לשמוח אף בליל ט"ו שבשניהם.

בס' משמרת שלום (סי' נ' ס"ק ה') ששמע משם זקנו מו"ה אשר מסטאלין שיש לו סוד גדול בסעודת ליל ט"ו.

בס' משך חכמה (מגילת אסתר) ימי משתה ושמחה שתקנו, הוא כנגד ימי המנוחה שהיה אז, כימים אשר נחו, וגזירת המן היה ביום י"ג ולילה שלאחריו, וגם ימי המנוחה היו ביום י"ד ולילה שלאחריו, כי אצל העמים מונים היום, יום ולילה שלאחריו. ואמנם התקנה היתה כדת ישראל שהיום הולך אחר הלילה, אבל משום זכר לנס שהיה בימיהם אפשר שמשום כך ממשיכים את המשתה קצת ללילה שלאחריו.

ובדרשות חת"ס (דף קכ"ט בד"ה אקרא) סעודת פורים שאכלו בלילה לא י"ח ומ"מ נוהגים להמשיך הסעודה ללילה שלאחריו, כי ארוך המן נמשך ללילה שאחר היום, דבבן נח הלילה הולך אחר היום, וברוך מרדכי מושך היום אחר הלילה, וחז"ל לא תקנו אלא ביום שיש שניהם ארוך המן וברוך מרדכי אבל לא בלילה שלפניו שהוא רק ברוך מרדכי ולא בלילה שלאחריו שהוא רק ארוך המן. אך ביום שכבר שמחים ומשתכרים שוב אינו פוסק בלילה שלאחריו, והיינו בין ארוך המן לברוך מרדכי.

בס' תורת אמת שבפורים הלילה שלאחר היום נחשב לתשלום היום, וכמו בקרבנות שהלילה הולך אחר היום, כי מחיית אגג הוא שפיכת דמים של רשעים שהוא כאלו הקריב קרבן, ורמז בפסוק אם לא בריתי יומם ולילה היינו ברית הקרבנות שהיום קודם, והלילה אחריו, חוקת שמים וארץ לא שמת, ופירושו שהוא ג"כ ענין קרבן כנ"ל, וע"כ הלילה אחר היום.

בס' מקראי קודש (סי' מ"ג) מביא מארץ צבי (סי' קכ"א) שמבאר עפ"י דברי היהודי הק' מפרשיסחא שלימד זכות על מי שמתחיל להתפלל בזמן התפילה אף שנמשך אחר הזמן, ואחר שחשוב כאילו התפלל כל התפילה בזמנה. וחילא דיליה מתוס' ברכות ג. ד"ה (שאלמלי) דאם התחיל לקלל באותו רגע אף שגמר אח"כ מוזיק, וכ"ש שמידה טובה מרובה שאם התחיל להתפלל בזמן וגמר אחר הזמן דחשיב כאילו התפלל בזמנה.

²⁰⁵ אורחות חיים (ס"ק ל"ה). רמ"א (סי' תרצ"ה סעיף ב'): ומי שרוצה לעשותה תמיד בשחרית, הרשות בידו. כתב השל"ה (מס' מגילה נר מצוה אות י"א) כל מי שמקדים ומזרז ביותר לעשות הסעודה בהשכמה הוא משובח בעיני. וכ"כ מהר"ר איסרל"ן שהוא ורבותיו נהגו בכל

עסק התורה

קלוז. טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה.²⁰⁶

בסומי בפורים

קלח. חייב אדם לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.²⁰⁷

----- מקורות וציטוטים -----

השנים עיקר סעודה שחרית, וטעמא דמסתבר הוא, דהא זו הסעודה הוא נגד סעודת אסתר שעשתה עם המלך ובודאי היתה הסעודה בעת שדרכן של המלכים לאכול. בפמ"ג (א"א סי' תרצ"ה ס"ק ה') הביא דברי השל"ה לעשות סעודה בהשכמה וכתב וכן אני נוהג. ובס' מעשה רב השלם (ס"ק רמ"ח) סעודת פורים עיקרה ביום ע"כ הנכון לכון לצאת בסעודת שחרית.

ובסידור רש"י, להזהר ולהזדרז לעשות סעודה אחר תפילת שחרית לכמה טעמים ידועים לי, וגם בעוד שהארות הנז' בתוקפם אחר התפילה ולא יסתלקו אח"כ מהכלים הפנימיים דשחרית, כי תפלת המנחה היא בכלים אמצעיים כנודע וכו'. א"ר (שם ס"ק ד').

כפה"ח (סי' תרצ"ה ס"ק כ"ג). משנ"ב (שם ס"ק ט').

²⁰⁶ דרכי משה (סי' תרצ"ה ג'): והר"י ברי"ן כתב מהא דגרסינן (מגילה ז.) רב אשי הוי יתיב קמיה דרב כהנא, אמר אמאי לא אתו רבנן לבי מדרשא, א"ל קא עסקי בסעודת פורים, ש"מ דסעודת פורים דוחה ת"ת. מ"מ כיון דדרשינן בעמוד (ט"ז:) אורה זו תורה, מצוה לעסוק בתורה קודם הסעודה, והיא מגינה עליו שלא יארע לו קלקול בסעודה.

של"ה (ח"ג כ"ד:) בסנהדרין מכדי מפוריא עד פסחא תלתין יומין ובפורים דרשינן בהלכות פסח, הרי שבפורים דרשינן בהלכות פסח.

בס' מנהגי חתם סופר (פ"ט) שאחר שחרית למד במס' מגילה.

²⁰⁷ מגילה ז': במאיירי שם, חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת השם ית' והודאה על הניסים, ומה שאמר כאן עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כבר פירשו קצת גאונים שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא, נדחו כל אותם הדברים ולענין ביאור מיהא זה שאמרו בין ארור המן וגו' הוא ממה שאמר בתלמוד המערב שצריך לומר אחר מקרא מגילה, ארור המן ברוך מרדכי ברוכה אסתר ארורה זרש, וכן שצריך לומר חרבונה זכור לטוב, ואמר שחייב להתבשם עד שלא ידע בבירור מה יאמר, אלא שכבר נדחית לדעתנו כמו שביארנו, וגדולי המחברים כתבו עד שירדם.

טור שו"ע סי' תרצ"ה סעיף ג'.

בשער הכוונות (ק"ט ע"ד) כתב כפשוטו שיטעה לומר במקום ברוך מרדכי, ברוך המן, והטעם בסוד. ועי' בסידור עמודי שמים שכתב שאביו הגאון ז"ל היה נוהג בימי בחרותו לקיים המימרא כפשוטו, ומי שהוא חלש בטבעו שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך, גם לא המשתטה ביינו ואין בו מדעת קונו וכו'. וכתב בכפה"ח (תרצ"ה ס"ק טו) שגם מי שאינו יכול להשתכר יעשה סעודה ובתוכה ישתה איזה כוס של יין כדי לקיים ימי משתה ושמחה.

שתיית יין

קלמ. יש לשותות יין²⁰⁸. ויש סוברים שיוצאים גם במשקאות משכרים²⁰⁹

קמ. ישנם כמה ביאורים בדברי הגמרא חייב לבסומי עד דלא ידע,

י"מ שישתה יותר מהרגלו²¹⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

והאיך יחייבו חכמים להשתכר, הלא בכמה מקומות בתורה מוזכר שהשכרות הוא מכשול גדול כמו נח ולוט.

כתב המטה משה (סי' תתר"ב), כיון שכל הניסים לישראל בימי אחשורוש היו על ידי משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי מן המלכות ע"י משתה היין שנאמר ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר להביא ושתי וכו'. ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה שנא' ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר, וכן ענייני המן ומפלתו ע"י משתה היין היה, לכן חייבו להשתכר בפורים, והובא בא"ר (סי' תרצ"ה ס"ק א'). חיי אדם (כלל קנ"ה ל') ביה"ל (שם).

כתב בס' סדר היום, **מפני מה חייבו להשתכר**, שהוא ענין כבד וקשה, שמעתי טעם מפני שהמן הרשע ביקש להשמיד להרג ולאבד ולשפוך דם היהודים, נעשה ענין קרוב לזה מתוך שמחה, עד שנשאר כמתים מושכבים ארצה, ומצד אחר הוא חשב לשפוך דם, ואנו נוסיף דם על דמינו.

²⁰⁸ כ"נ בדברי רש"י (מגילה ז: ד"ה לאבסומי) להשתכר ביין. וברמב"ם הל' מגילה (פ"ב הל' טו) רוקח (סי' רל"ז). תשו' רדב"ז (ח"א סי' תס"ב). תשו' התעוררות תשובה (ח"ג סי' תצ"א) בה"ל (סי' תרצ"ה ד"ה חייב) כיון שכל הנס היה על ידי היין.

²⁰⁹ דעת הגרי"ש אלישיב, המנהג הוא להשתכר ביין, מ"מ מי שקשה לו לשותות יין יכול לקיים חיוב בסומי ע"י שתיית שאר משקים משכרים. הגר"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג) ²¹⁰ בס' אורחות חיים (ס"ק לח') דחייב אדם לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שגורם לג"ע ושפיכות דמים וכו'. אך שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמוח ולשמח אביונים וינחם אותם וידבר על לבם וזאת היא השמחה השלימה, וכ"ה בכלבו (ס"ק מ"ה).

במאירי מגילה ז:; חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת השם ית' והודאה על הניסים.

במהרש"א (ב"מ כ"ג:) פ' בהא שאמרו דעבידי רבנן דמשני בפוריא, היינו שאומר שהוא מבוסס כ"כ עד דלא ידע, אע"פ שאינו מבוסס וידע. בתשו' שבט הלוי (ח"י סי' ק"ז) שתייה יותר מלימודו, היינו שיעשה עליו היין רושם של התרוממות השמחה.

י"מ שלא יוכל להבחין בין הטובה שניטלה נקמה מהמן ובין הטובה של גדולת מרדכי²¹¹.

י"מ דארור המן בגימ' תק"ב וכן ברוך מרדכי. ומשנשתכר עד שלא ידע לחשב הגימ', פטור להשתכר עוד²¹².

י"מ שחייב לבסומי רק "עד" שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ולא עד בכלל²¹³.

י"מ שא"צ להשתכר אלא שישתה יותר מהרגלו וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי²¹⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

²¹¹ ט"ז (סי' תרצ"ה ס"ק א') צריך האדם לתת שבח לו יתברך על טובה כפולה שעשה עמנו וכו' ומדאמר עד דלא ידע, מכלל שקודם שכרות שלו ידע ונתן שבח ע"ז בזה נתכוונו שלא יפסיק מליתן שבח ע"ז בשמחה עד שיבוא לידי כך שלא יבחין עוד ואז פטור מזה. גר"א שם. משנ"ב (שם ס"ק ד').

הב"ח מביא ס' צידה לדרך (מאמר ד' כלל ז) שישתכר עד שלפעמים יטעה לומר להיפך ברוך מרדכי ארור המן.

כתב האבודרהם, ובעל המנהגות כתב ונראה בעיני שפיוט הי', שעל הבית הראשון עונין ארור המן ועל הבית האחר עונין ברוך מרדכי, וצריך צילותא וכו'.

²¹² בחידושי אגודה (מגילה ו') תולדות אדם וחווה (נתיב י' ח"א סב ע"ג) דחשבון ארור המן וברוך מרדכי שוה וצריך להשתכר עד דלא ידע החשבון. מהרי"ל מביאו הב"ח (סי' תרצ"ה) מג"א (שם ס"ק ג') שעה"צ (שם ס"ק ה').

²¹³ ביד אפרים (סי' תרצ"ה) כותב: ולי הצעיר נתפרש בחזיון לילה שהכוונה היא שעיקר החיוב של המשתה היא שיהיה שרוי בשמחה כדכתיב ויין ישמח לבב אנוש ומחמת שיהיה שרוי בשמחה יהיה חדות ד' מעוזה, ויתן תודות והלל לד' על הנס מתוך הרחבת הלב וע"ד שאמרו אגרבו חמרא אדרדקי, ולכן אין לו להשתכר יותר מדאי שיתבלבל דעתו ולא יכיר בתוקף הנס כלל, וז"ש חייב אדם לבסומי בפוריא עד שלא ידע וכו', הך "עד הוא" ולא עד בכלל, ור"ל שגדול חיוב השתיה בזה לבסומי עד גבול דלא ידע וכו', שמן הגבול הזה והלאה הוא ביטול כוונת חיוב שחייבו חכמים לבסומי כדי שיתן הלל והודאה, שכיון שיתבלבל דעתו כ"כ דלא ידע בין ארור המן וכו' פשיטא שאין בו דעת ותבונה לשבח ולפאר על תוקף הנס.

כתב השפת אמת (מגילה ז:) דמה שאמרו מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע, אין הכוונה שמחייב להשתכר כ"כ עד שלא ידע, אלא דכל היום עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה, אלא אפילו קודם זה השיעור יוצא כל שעוסק במצוה. וכו"ה בס' עמק ברכה (סעודת פורים) מהגר"י סלנט.

²¹⁴ רמב"ם הל' מגילה (פ"ב הל' טו:) ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו. בדרכי משה (סי' תרצ"ה): מהרי"ב כתב דרוצה לומר שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן וכן משמע במימיו. פמ"ג (מש"ז שם ס"ק ב') ובפרי חדש שאין להשתכר כ"כ רק קצת ונרדם בשינה ועי"כ לא ידע בין ארור המן וכו' וכן ראוי לעשות. משנ"ב (ס"ק ה').

וכל זה למצוה ולא לעכב²¹⁵.

שמחה של מצוה

ויזהר שיהא שמחה של מצוה ולא של הוללות²¹⁶.

קמא.

----- = מקורות וציונים -----

בס' מקראי קודש (פורים סי' מ"ה) שהשינה צריכה להיות מתוך השתיה ומחמתה, ולא סתם מחמת עייפות, וכדמשמע מלשון הרמב"ם הנ"ל.

²¹⁵ בהג' מיימוניות (פ"ב הט"ו אות ב') כתב בשם ראבי"ה (סו"ס תקס"ד) כל זה למצוה אבל לא לעכב. דרכי משה (סי' תרצ"ה א') דצריך להשתכר היינו למצוה אבל ידי פורים יצא אפילו לא השתכר. מטה משה (ס"ק תתרי"ב) אליהו רבה (סי' תרצ"ב א').

²¹⁶ מאירי (מגילה ז:); אורחות חיים (ס"ק ל"ח). של"ה (ח"ג עמ' כ"ד). מצוה לשמוח בפורים אבל יהיה של מצוה לא הוללות וסכלות, והרמב"ם כתב מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו. ומצאתי כתוב, אף אותן המשתכרין יהיה כוונתם לש"ש כדי לזכור הנס שבא במשתה המן ולא כאותם המשתכרין כדי למלאות גרונם וכו' כי לא הותר לנו רק שמחה ולא שחוק וקלות ראש וכל המבטל תפילה ואינו שומע מקרא מגילה מלה במילה הרי זה חוטא וכו' ולא מצינו לראשונים שהיו מתעסקים בקלות ראש בפורים ח"ו אלא בדברי מצוה. חיי אדם (כלל קנ"ה ל').

פרק י' ברכת הטוב והמטיב

הביאו יין אחר

קמב. השותה יין, והביאו לפניו יין אחר, יברך הטוב והמטיב²¹⁷.

בשו"ע סי' קע"ה מפורט כמה תנאים הכרחיים שרק בקיומם, ניתן לברך ברכת הטוב והמטיב.

אין לפניו יין השני

קמג. יין השני לא היה לפניו בשעת הברכה על הראשון²¹⁸.

יש מיין הראשון

קמד. כשהביאו היין השני, עדיין יש לו מיין הראשון²¹⁹.

שינוי מקום

קמה. אין להפסיק בשינוי מקום או הסיה דעתו בין שתי היינות²²⁰.

יין שני שונה מראשון

קמו. מברך הטוב והמטיב כשיין השני שונה מהראשון, אפילו אם אינו יודע שהוא משובח מהראשון²²¹.

הטוב והמטיב

קמז. אין לברך הטוב והמטיב אלא אם יש אחר עמו²²².

קמח. שני המסובים שותים משני סוגי היינות²²³.

קמט. כל השותים יהיו שותפות ביין²²⁴.

----- מקורות וציטונים ----- =

²¹⁷ שו"ע סי' קע"ה סעיף א'

²¹⁸ רמ"א סי' קע"ה ס"ק א', משנ"ב (ס"ק ד' ה')

²¹⁹ הרמ"א הביא בית יוסף (סעיף א'), שמברך אע"ג שאין לו עוד מהראשון. אבל המג"א (ס"א) הביא עוד דעות בזה, ולכן מסיק במשנ"ב (ס"ק ג') שאם נגמר היין הראשון לגמרי לא יברך.

²²⁰ חידושי רעק"א (מס' בית יהודה או"ח סי' מ"ט), מביאו שעה"צ (סי' קע"ה ס"ק ב').

²²¹ שו"ע סעיף ב'.

²²² שו"ע סעיף ד'

²²³ פרח שושן (דרך החיים ברכת הטוב והמטיב ס"ו) משנ"ב (ס"ק טו).

²²⁴ מג"א (ס"ק ד'), שבעל הבית יעמיד הקנקן על השולחן לשתות מי שירצה, הוי כשותפות. חיי אדם (סי' י"ג). משנ"ב (ס"ק טו).

פרק יא שתוי בתפילה

רביעית

קנ. שתה רביעית יין²²⁵ או משקין המשכרים²²⁶, אל יתפלל עד שיסיר יינו²²⁷,
ודווקא אם שתאו בבת אחת, אבל בשני פעמים, או שמוזגו במעט מים, מותר²²⁸.

שתייה תוך סעודה

קנא. אם שתה פחות מרביעית, או יותר מרביעית תוך הסעודה²²⁹, מותר
להתפלל.

יותר מרביעית

קנב. שתה יותר מרביעית שלא בשעת סעודה, אם מרגיש שהשתיה משפיעה על
צילות דעתו²³⁰, לא יתפלל, קריאת שמע, תפילת עמידה²³¹, עד שתפוג
יין²³². מותר לברך ברכת המזון²³³.

זמן תפילה

קנג. אם חושש שיעבור זמן תפילה, מותר להתפלל²³⁴, אבל אם אינו יכול לדבר
כהוגן, אסור להתפלל.

----- מקורות וציטוטים ----- =

²²⁵ עירובין ס"ד. שו"ע (סי' צ"ט סעיף א').

²²⁶ משנ"ב סי' צ"ט (ס"ק א').

²²⁷ בשו"ע סי' צ"ט (סעיף ב') דרך מיל ושנה כל שהוא מפיגין את היין וכו'.

²²⁸ מג"א (סי' צ"ט ס"ק א'). א"ר (שם ס"ק א'). ובמשנ"ב (סי' קכ"ח ס"ק קל"ז) דבעבודה במקדש

בכי האי גוונא חייב.

²²⁹ כתב המג"א (סי' צ"ט ס"ק א') בשם הסמ"ק (סי' קל"ג) יין שבתוך הסעודה אינו משכר.

וראה משנ"ב (סי' קע"ד ס"ק ז'), יין שבתוך המזון אינו בא רק לשרות המאכל שבמעיו.

²³⁰ פמ"ג א"א (סי' צ"ט ס"ק א) משנ"ב (שם ס"ק ב').

²³¹ שו"ע ורמ"א (שם סעיף א'). הלבוש סובר דיש מקילין (מתפילה) בקריאת שמע אף אם

הוא שיכור. משנ"ב (שם ס"ק ח').

²³² שו"ע (סי' צ"ט סעיף ב') ובסעיף ג': כל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו

שיפיג יינו וברמ"א שם. ועיי"ע ערוה"ש (סי' צ"ט סעיף ז' ח').

²³³ מג"א (סי' קפ"ה ס"ק ד'). משנ"ב (סי' צ"ט ס"ק ח').

שכרות לוט

קנד. אם הוא שיכור כשכרות לוט, לא יתפלל ולא יברך²³⁵.

----- = מקורות וציונים -----

²³⁴ דעת הפרי חדש, שאל יתפלל אפילו אם ע"ז יעבור זמן התפילה, אבל דעת ים של שלמה (ביצה פ"ב סי' ה') דעכשיו שבלאו הכי אין מכונין כל כך בתפילה, אין לחוש כל כך להחמיר, אם על ידי המתנתו יעבור זמן התפילה. משנ"ב (סי' צ"ט ס"ק ג').

²³⁵ משנ"ב סי' צ"ט (ס"ק י"א) דאם הגיע לשכרותו של לוט, כשוטה ייחשב לגמרי לכו"ע ופטור אז מכל המצוות, ע"כ אפילו בדיעבד אם קרא אז וברך, לא מיפטר בכך, שהרי פטור היה באותה שעה, וחייב אחר כך לחזור ולקרות ולברך.

פרק יב מהלכות שמחות בפורים

הספד ותענית

קנה. יום י"ד ויום ט"ו באדר אסורים בהספד ותענית²³⁶.

אבלות

קנו. אין אבלות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו²³⁷ אבל דברים שבצנעה נוהג.

אבל במנין

קנו. אבל בתוך השבעה יאסוף מנין בביתו בלילה, ואם אין לו מנין, יתפלל בביתו וילך לשמוע מקרא מגילה בבית הכנסת²³⁸.

קנת. בשחרית, יצא מהבית לתפילה ומגילה²³⁹.

בית עלמין

קנט. אין לצאת לבי"ע לקונן²⁴⁰ ותפילה בלי קינה, מותר²⁴¹.

משלוח מנות

קס. אבל ר"ל, חייב לשלוח מנות ומתנות לאביונים בפורים, אבל לא ישלח תפנוקים ודברי שמחה²⁴².

מנות לאבל

קסא. אין שולחין לאבל משלוח מנות²⁴³ כדין שאילת שלום שאסור י"ב חודש²⁴⁴, או מפני שיש לו שמחה בו²⁴⁵.

קסב. אם שלחו לאבל אין צורך להחזירם²⁴⁶.

----- מקורות וציונים ----- =

²³⁶ שו"ע סי' תרצ"ו סעיף ג'.

²³⁷ רמ"א סי' תרצ"ו ד'.

²³⁸ ראה משנ"ב (סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז)

²³⁹ פמ"ג סי' תרצ"ו (מש"ו ס"ק ב') משנ"ב (סי' תרצ"ו ס"ק י"ג). פני ברוך (סי' כ"ט).

²⁴⁰ משנ"ב תרצ"ו ס"ק ח'

²⁴¹ גשר החיים (ח"א פ' כ"ט ג')

²⁴² מהרי"ל. משנ"ב סי' תרצ"ו (ס"ק י"ז וס"ק י"ח).

²⁴³ רמ"א שם סעיף ו'.

²⁴⁴ ראה משנ"ב ס"ק כ

²⁴⁵ לבוש שם סעיף ו'

קסג. במקום שנהגו לשאול בשלומם, מותר לשלוח מנות²⁴⁷.

קסד. בני עדות מזרח נוהגים לשלוח, אין איסור שאילת שלום בשבת ויו"ט ופורים²⁴⁸.

קסה. אם האבל הוא עני, מותר לשלוח לו²⁴⁹.

קסו. מותר לשלוח מנות להרב כשהוא אבל, שנחשב כתשלום חוב והוא דבר האבר²⁵⁰.

קסז. וכן מותר לשלוח למלמד, או למגיד שיעור²⁵¹.

קסה. כשדרכו בכל שנה לעשות סעודת פורים בשיתוף משפחתו הקרובה, יכול לעשות כן גם השנה, אבל ימנע מלהשמיע כלי נגינה וריקודים²⁵².

גם לרמ"א (סי' שצ"א) דאין לילך לשום סעודת מריעים, מ"מ בהימנעות יהא אבילות בפרהסיא. ואין לו למנוע מחבירו המנגן בכלי שיר²⁵³.

----- מקורות וציונים -----

²⁴⁶ כתב סופר סי' קמ"א.

²⁴⁷ רמ"א סעיף ו'. מג"א. משנ"ב (שם ס"ק כ"א).

²⁴⁸ חזו"ע דיני שמחות בפורים.

²⁴⁹ מג"א תרצ"ו (ס"ק י"א), משנ"ב (ס"ק י"ט).

²⁵⁰ תשו' דברי מלכיאל (ח"ה סי' רל"ז).

²⁵¹ מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א, דהוה חלק ממשכורתם.

²⁵² ראה פני ברוך (פרק כ' סעיף כ"ט) מתשו' מנחת יצחק. ראה עוד נימוקי או"ח (סי' תרצ"ו ס"ק ג').

²⁵³ גריש"א. הליכות אבן ישראל (פ' ס"א) מהגר"י פישר.

פרק יג תשובות בהלכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מ"ץ. רב קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא
מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדב. תשל"מבי מדרשא

בס"ד

נתינת מחצית השקל כשווי בזמן המקדש

מכתב מהחפץ חיים בענין מחצית השקל

מתוך ספר כל כתיבי החפץ חיים (השמטה שייך לסי' תרצ"ד ס"א בהג"ה)

שאלה:

האם אצל בני אשכנז נהגו לתת כסף למחצית השקל בשווי ערך לסכום שעלה מחצה"ש בזמן המקדש.

תשובה:

בענין נתינת דמי מחצה"ש לפני פורים כתב הרמ"א (בסי' תרצ"ד סעיף א) מהמרדכי: "א, שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר וכו'. ויש אומרים, שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו, ואין נוהגין כן.

בביאור הלכה (שם ד"ה ויש ליתן), כתב: אם עזרו השי"ת ויש בכוחו לתת חצי ר"כ אחד זכר למחצית השקל מלבד הג' חצאין, אשרי וטוב לו.

נראה, שהי"א שמביא הרמ"א הינו המהרי"ל שכתב (במנהגים הל' פורים אות ד'): נותנין מחצית השקל ומעות פורים. ובהמשך כתב: והנותן שקלו צריך ג"כ ליתן מעות פורים שהם ג' מחציות המדינה, וראיתי שם שבעלי כיסים ויש מן הבינונים נתנו מחצית השקל וכו'.

בס' כף החיים (שם ס"ק כ') כתב: מי שידו משגת, יש לעשות זכר למחצית השקל בשלמות, דהיינו, שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית, ויש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר, וכמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' שקלים) בענין שקלים הנוהגין בזמן הבית, ושיעורו ג' דראהם כסף, כמ"ש בשו"ע יו"ד (סי' ש"ה) בענין פדיון בכור, יעו"ש. ואם לא נמצא כזה במקומו, אז יתן מטבע שיוכל לקנות בו מחצית השקל, דהיינו ג' דראהם כסף.

ואם אין ידו משגת לזה, אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו יהיה מה שיהיה, כיון שאינו אלא לזכר בעלמא (כף החיים סי' תרצ"ד ס"ק כ').

למעשה היה נראה שזה מנהג שרווח בקרב עדות המזרח.

לאחרונה ראיתי בס' כל כתבי החפץ חיים (שע"י צבי הערש זאקס, נכד המחבר) כרך ד', מכתבים ומאמרים, מכתב י'. מביא מכתב מהחפץ חיים כ "השמטה שייך לס' תרצ"ד ס"א בהג"ה".

וכותב שם באמצע דבריו:

...ודע עוד, דאפילו מי שיכול ללמוד בעצמו הלכות חטאת ואשם וכדומה, אם יודע בעצמו שעבר על חלול שבת או עניני מאכלות אסורות שחייב עליהן כרת, אינו יוצא בהלימוד לבד, אלא צריך להוציא מעות לצדקה כפי הערך שהיה צריך להוציא על קרבן, ומבואר זה בשו"ע (או"ח בס' של"ד סעיף כ"ו), ושיעורו כ"ז מעות (והיינו לכל פעם שעבר אם היה לו ידיעה בינתיים), ואם היה באמת בישראל חבורה כזו שעוסקים בהלכות הקרבנות, היה ראוי שהמעות שמפריש לצדקה כשיעור חטאת ינתן ג"כ להחזקת הולמדים באלו ההלכות, ויחשב הלימוד גם עליו, ודומיא דזמן המקדש שהיו ישראלים מחזיקים להכהנים העוסקים בעבודה. והנה ידוע מנהג ישראל שאומרים בכל יום פרשת התמיד וקטורת וכדומה, והוא מבואר בטוש"ע (סי' מ"ח), עי"ש, והוא ג"כ מטעם שהוא במקום הקרבה, כמבואר שם בטור.

ומעולם תמהתי, הלא בזמן המקדש היה צריך כל אחד מישראל ליתן מחצית השקל ומזה היו קונין קרבנות, וכהיום אנו רוצין לצאת הכל בדיבור לבד, והלא מבואר בשו"ע (סי' של"ד), שמי שעבר על ענין שחייב חטאת הוא צריך להוציא גם ממון כשיעור חטאת, ולא די לו במה שאומר פרשת חטאת לבד, כמבואר באחרונים שם, וגם ידוע שמצוה שהוא בריקניא אינה חשובה כ"כ, כמבואר בזוהר הק'.

וע"כ מן הראוי שכל אחד מישראל יתן מחצית השקל ממש בכל שנה כמו בזמן המקדש, ולזה יהי' קופה מיוחדת, ומזה יושיבו בכמה מקומות חבורות ת"ח שיהי' עוסקים בעניני עבודה, ויחשב לפני הקב"ה כאילו הקריבום, ויהי' זכות לכלל ישראל עי"ז.

המו"ל מעיר שם, שבזמנו הדפיס רבינו השמטה זו בעותקים לאלפים, ושלחה לכל מקום שנשלח לשם הספר משנ"ב, אע"פ שבהוצאה שלאחר מכן השמיטה.

ביום ו' ערש"ק ח' אד"ב תשע"ו הכנסתי את ספרי תשו' מבי מדרשא חלק א' לגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל, ולקח את הספר, עיין בו בכמה וכמה תשובות במשך כעשר דקות, והעיר ושאל בכמה דברים בספר, ואח"כ אמר "שייגא תשובות".

לאחמ"כ ביקש ממני שאשמיע לו איזה דבר תורה בעניני פורים, (בלשוננו) 'נא, אפעס אויף פורים'.

הראיתי לו את המכתב הנ"ל מהחפץ חיים זצ"ל. הוא קרא את הכתב בעיון, והיה נראה שהמכתב היה חידוש אצלו.

לבסוף שאלתיו, האם אכן צריך לתת למחצית השקל את הסכום הזה? והוא אמר "פוק חזי מאי עמא דבר".

אח"כ שאלתי אותו, הרי כתוב שם באיגרת שהחפץ חיים כתב את האיגרת כהערה לשו"ע סי' תרצ"ד, ומדוע לא הדפיס החפץ חיים את ההערה הזאת בתוך המשנה ברורה כשהדפיסו בפעם השני.
רבי חיים שמע ונשען אחורה וחשב, ואח"כ שאל, מה אני חושב.

אמרתי, שברשותו אולי איישב בפשטות, שהרי סכום הנתינה של מחצית השקל השווה לערך הנתינה בזמן בית המקדש, בערכו היום (ח' אדר תשע"ו) הוא כ 20 ₪, וזה סכום נכבד יחסית לחייב את עם ישראל.

מאידך, מה שמובא בביאור הלכה (שם סי' תרצ"ד ד"ה ויש ליתן) על מי שעוזרו הקב"ה ויכול ליתן רובל כסף אחד וג' חצאי גודל פולניש, לפי חשבון שערכתי יוצא הסכום 2 ₪ או 4 ₪ לכל היותר, ואולי לא רצה החפץ חיים להכביד על הוצאות כספיות גדולות לעם ישראל.

רבי חיים חיך למשמע הרעיון הזה, והביע שביעת רצון מהתשובה. ושאלתי, מה דעתו, האם אכן יש לנהוג לתת למחצית השקל לפני פורים סכום הדומה לעלות מחצית השקל בזמן המקדש.

והוא ענה לי בפשטות, 'מ'האט זיך ניט אזוי גאפיערט', "לא נהגו כך".

ואציין שהרמ"א בסי' תרצ"ד (סעיף א') כתב: ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו, ואין נוהגין כן.

בברכה ובידידות
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

ב"ה

כתיבה וציור על גבי מגילה. הנחת יריעת ניילון עם טעמים ונקודות על מגילה

שאלה:

הנה ראיתי בספרו ימי הפורים דלכתחילה אין לעשות נקודות במגילה, ולכאורה חשבתי עיצה דאפשר להניח כמין פלאסטיק על יריעות המגילה ועליה כותבים הטעמים והנקודות דאפשר דאז לא נקרא מגילה המנוקד, והוא כמו קורא דרך משקפיים דלו יהא שהיה יכול לעשות נקודות על המשקפיים בודאי היה כשרה. ואין לחלק ולומר דהפלאסטיק שעל המגילה יהא פסל על המגילה דהא לאחר הקריאה מסירים הפלאסטיק ואפשר דיש לעשות עיצה זו גם אצל ספר תורה ואף דקיי"ל ס"ת המנוקד פסולה, בפלאסטיק לא שייך לומר כן והיות שזו דבר חדש רציתי לשמוע חו"ד של מעכ"ת בענין זה.

באותו ענין, ראיתי הרבה נוהגים לעשות ציורים במגילה, וראיתי בספר אורחות חיים ספינקא (סו"סי' תקצ"ט) דאין נכון לעשות ציורים, והאם יש נפקא מינה אם עושה הציור לפני המגילה או למעלה מן המגילה או למטה או אפשר אפילו בין עמוד לעמוד, ומה הלימוד זכות על הנוהגים להקל בזה.

תשובה:

כבוד הרב ראש קהילה בבלגי', במענה לשאלתכם, הנני לציין לפני מע"כ כמה מקורות ושיטות בהלכות אלו כמראה מקום ממנו תיקח ללמוד ולדעת את המעשה אשר יעשון.

הנה המרדכי (סוף פרק בני העיר) מביא פסק הראב"ה, שמגילה כמו ס"ת אין לכתוב ברכות בתוכה.

(בס' אורחות חיים הל' מגילה ס"ק ט"ו ובתשב"ץ ס"ק ק"פ: שלא תהא ננקדת ושלא יהא ברכותיה כתובים בתוכה).

הרשב"א בתשו' (סי' ש"ע) כותב בענין מגילה שהיא נקודה, מחמת הניקוד איני רואה שתיפסל בכך. ועוד בתשו' הרשב"א (סי' ק"ו) שבין ניכרין הברכות במגילה אפ"ה המגילה כשירה.

בבית יוסף (סי' תרצ"א) מביא דעת המרדכי והרשב"א, וכותב שאע"פ שנראה מדברי המרדכי לפסול, על דברי הרשב"א יש לסמוך להכשירה בדיעבד.

ובשו"ע (שם סעיף ט'): מגילה שהיא נקודה וכן אם כתב בה בדף הראשון ברכות ופיוטים אינה נפסלת בכך.

וכתב הלבוש (שם סעיף ב'): מגילה מנוקדת כשירה אבל אין מנקדין אותו לכתחילה כמו בס"ת וגם אין לכתוב בדף הראשון שלה הברכות והפיוטין, מ"מ אינה נפסלת בכך.

בס' אמרכל מביא מרבינו ברוך שלא לפסול מגילה שכתובה בה הברכות. ומביא עוד מהרב שמעון מיינבלא וראב"י שלא לכתוב הברכות במגילה. אך רבינו יואל הלוי כתב דאין לחוש דהא מגילה נקראת אגרת ואפילו בס"ת מאן לימא דאסור אי כתב בי' ברכות בסוף ובראש, והא דאמרינן שמא יאמרו ברכות כתובות בתורה ר"ל בין פרשה לפרשה.

ובס' באר שבע (תשו' מ"ז) כתב להורות דמותר לחזן לקרות המגילה מתוך מגילה כשירה שכתוב בה טעמי הקריאה כדי שלא יתבטלו ממקרא ברכות המגילה ואין לנקד הטעם במגילה.

המג"א סי' תרצ"א מביא דברי הבאר שבע הנ"ל וכותב שש"ץ שאינו בקי בנגינה בע"פ ואין מי שיודע להקרות הש"ץ, מותר לכתוב הטעמים במגילה דלא גרע מניקוד. ומ"מ כתב המג"א דאם אין הטעמים במגילה מותר לקרות בלא טעמים כמ"ש ססי' קמ"ב.

ובפמ"ג א"א שם מסכם הענין וכותב: דדוקא בדיעבד יש לסמוך אהרשב"א ולכתחילה אין לכתוב ברכות במגילה ואין לנקוד הטעם במגילה.

בס' ערוך השולחן (שם סעיף י"ד) ובחיי אדם (כלל קנ"ה סעיף י"ד) ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ה וס"ק כ"ו) כתבו כמג"א הנ"ל.
באר"ר (שם ס"ק ו') מביא את דברי הבאר שבע (הנ"ל) וכתב עוד שאם אין הטעמים במגילה מותר לקרות בלא טעמים (כמג"א).
ועינשו"ש בס' א"ר (ס"ק ז') שמביא את דברי ס' אמרכל וכתב: א"כ במגילה אפשר דאפילו לכתחילה מותר ומ"מ טוב לחוש לכתחילה.
ונראה דגם הציורים שעושין בגליונות אינו נכון דהא לכתחילה בעינן כמו בס"ת ובס"ת פשיטא דאסור, גם דמי למ"ש סי' צ' סכ"ג דאסור לצור ציורים בספרים שמתפללים, מיהו בזה יש לחלק דבתפילה בעינן לכוונה ביותר.

לסיכום:

המרדכי סובר כראביה דמגילה היא כמו ס"ת ואין לכתוב בה הברכות.
הרשב"א בתשו', השו"ע, הלבוש, מג"א, פמ"ג, א"ר, ערוה"ש, חיי אדם, ומשנ"ב סוברים שאף שלכתחילה אין לכתוב ברכות או נקודות במגילה, מ"מ בדיעבד מותר. ואם א"א, מותר לקרות מגילה בלי טעמים.
ועיי"ע בקיצושו"ע (סי' קמ"א סעיף י"ח) בדין של ציבור שאין להם ש"ץ שידוע לקרות בטעמים כראוי יכול לקרות גם בלא טעמים רק שיקרא את התיבות כראוי שלא ישתנה הענין וכו'. ויכולין לעשות במגילה נקודות וטעמים שיקרא כהוגן כיוון שהוא שעת הדחק והכי עדיף טפי ממה שיקרא אחד מתוך החומש בלחש וכו'.

בענין עשית ציורים במגילה

בתשובת זרע אמת (סי' ק') העלה תשובה ארוכה ובא"ד כתב: ותדע שהרי מנהגינו שלא ליזהר מלעשות ציורים ופיתוחים סביב המגילה והרבה עושים כן ומכוונים להיות ליפוי המגילה אע"פ שבס"ת אסור לעשות כן וכו'.
ובאליהו רבה (סי' תרצ"א ס"ק ז') כותב: ונראה דגם הציורים שעושין בגליונות אינו נכון דהא לכתחילה בעינן כמו בס"ת ובס"ת פשיטא דאסור. גם דמי למ"ש סי' צ' סכ"ג דאסור לצור ציורים בספרים שמתפללים, מיהו בזה יש לחלק דבתפילה בעינן לכוונה ביותר.

וכאן המקום להעיר שהעושה ציור במגילה או כתרים בראש הדף יזהר מאוד שלא לגרום על ידי ציורו לשינוי בצורת האותיות של המגילה (כגון אם הציור מסביב לראש ה"למד" של המלך) וגם שקוי הציור לא יקבלו צורת אותיות.

ע"ד הרעיון להניח יריעת ניילון, שעליו כתובים הטעמים והנקודות, על המגילה בשעת הקריאה.

אולי יש לדמות ענין זה לדין שעוה שנטף על אות אם נראים האותיות דרך השעוה. דעת האחרונים, בדרך החיים (הל' קרה"ת סעיף ל"ה), שערי אפרים (שער ה' הל' ז'), קיצושו"ע (סי' כ"ד סעיף י"ב), ביאור הלכה (סי' ל"ב סעיף י"ז) שלכתחילה יסיר

השעוה, אבל הס"ת כשרה גם קודם שהסירה וכגון בשבת יקראו בו כך. ולכאורה
כאן יותר קל שאינו מודבק לקלף כלל.
ועיי"ש בתשו' ציץ אליעזר (ח' י"ג תשו' פ"ד ובס"ק ב' שם).

והגם שאין לי עסק בנסתרות, הראה לי ידידי הרב מ. וינברג שליט"א מש"כ בס'
עץ חיים (דרושי נקודות פרק ו' מ"ת): וזה טעם הס"ת שיש לו בחינת כתיבת אותיות
ותגין וחסרים ממנו טעמים ונקודות וכו' ועיי" מה שהש"ץ קורא הפ' בתורה בטעמים
ונקודות לתקן מה שחסר ממנו וכו', נמצא מזה שאין לכתוב טעמים במגילה. ואולי
יש לחלק בין ס"ת למגילה.

למעשה, שאלתי את הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר בעל שבט הלוי זצ"ל ואת הגאון
רבי משה האלברשטאם זצ"ל ושניהם חיוו לי דעתם בסגנון אחד, שמעיקר הדין
אין נראה טעם לאסור, אבל בבית הכנסת בציבור לא יעשו דבר כזה שעלול לצמוח
ממנו כמה מכשולים. ובביתו יוכל לקרוא את המגילה עם יריעת ניילון כזה.
ויחזקו ידיכם במעשיכם הטובים בקרב קהילת עדת בני ישראל שם

בברכה וכל טוב תמיד
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

קיפול העמוד להקל קריאת י' בני המן

יום ו' ל' "חקת עולם לדורותם" וגו' תשפ"ב

שאלה:

בכדי להקל על הש"ץ בקריאת י' בני המן, האם נכון לקמט את העמוד ובכך לקרב שמותיהם למילת "ואת".

תשובה:

איתא בגמ' מגילה (ט"ז): אמר רב אדא דמו יפו, עשרת בני המן ועשרת, צריך לממרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא, כולהו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו. וכך נפסק ברמב"ם (פ"ב מהנ"ל מגילה הל' י"ב) ובטוש"ע (או"ח סי' תר"צ סעיף ט"ו). והרמ"א (סי' תר"צ סעיף טו) מביא מתוס' (מגילה ט"ז: ד"ה צריך) ומאבודרהם ומהרי"ל (הל' פורים), דהוא לכתחילה, אבל בדיעבד יצא אפילו לא אמרן בנשימה אחת. וכ"ה בלבוש (שם).

ועו"ש בגמרא, דרש רב שיאל, שירה זו נכתבת אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה, מאי טעמא, שלא תהא תקומה למפלתן. וכ"ה בשו"ע (סי' תרצ"א סעיף ג'), מניח חלק בין כתב לכתב, ואם לא עשה כן, פסולה. ומבאר הלבוש (שם), כשהשירה כתב על גבי חלק וחלק על גבי כתב, היא כמו חומה שיש לה בליטות ושיני חומה, וכשירצה להוסיף עליה ולחזקה, יכולין לעשות, אבל כשהחומה חלקה ושוה משני צדדין, אין יכולין להוסיף עליה ולחזקה.

ועוד שם במשנה (שם י"ז): קראה על פה, לא יצא. וכן נפסק בשו"ע (סי' תר"צ סעיף ג'). וכתב הלבוש (שם סעיף ג'), שבדיעבד, אם השמיט הסופר תיבות, וקראה הקורא על פה, יצא. דכיון שנקרא ג"כ אגרת, אין מדקדקין בה לפוסלה בכך. וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק ז'), מה שאמרנו לא יצא, אם קרא בעל פה את כל המגילה או רובה, אבל אם קרא מקצתה כשרה דיעבד.

והבן איש חי (שנה א' פ' תצוה סעיף ט') כתב, שיש לזיזת לקרוא עשרת בני המן מתוך המגילה, כי יש טועים מחמת המהירות של נשימה אחת, וקוראים תיבות אלו בעל פה ובס' כפה"ח (סי' תר"צ ס"ק צ"ז) מביאו, וכתב, שגם צריך לזיזת לקרות כל שם של בן המן בתיבת "ואת" שלו, ולא של אחר.

ובנידון קיפול העמוד בכדי להקל על יכולתו לקרוא י' בני המן בכדי להצמיד הכתב, לכאורה אין צורך בכך.

שכתב בתשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' י"ט) בענין קריאה בס"ת, שאם ראה התיבות בס"ת, ומאיזה סיבה עצם עיניו, אם קרא התיבות תוך כדי דיבור, מסתבר שמותר לכתחילה.

וכן כאן שעמוד המגילה פתוח לפניו, ויכול להסתכל בשני צדדיו, אין צורך לחשוש שלא יאה מרכז באותיות אלו ברגע הקריאה ממש, ואפילו אם לא, הרי אם קרא תיבות אלה תוכ"ד מותר לכתחילה.

ובפרט שהקריאה במגילה כל מילה מתוך הכתב, ובנשימה אחת, הוא דין דלכתחילה כמ"ש לעיל.

ויתכן, היות וחז"ל תקנו צורת עמוד זה במגילה, ואם לא כתבה כך פסולה, בשונה מקריאה בנשימה אחת ומתוך הכתב שאם לא נעשה כך יצא בדיעבד, נכון לקוראו לכתחילה בצורתו, שכל הדף פתוח לפניו שיהיו ניכרים האריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה, ולא לקמטו, ובפרט שחכמים נתנו טעם לדבריהם, שלא תהא תקומה למפלתן.

ובקריאה שמוציא מכוח אל הפועל את הנכתב בקלף, ראוי שצורת העמוד יעמוד כצורתו בשעת הקריאה (ראה עוד מש"כ הב"ח בסי' ל"ב אות ל"א, קדושת הבל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפי הקורא נמשכת על האותיות כשכותב אותן בקלף).

ובד"כ ניתן לומר, שבסוגיות שנתחדשו בדורותינו, ולא ראינו הנהגותיהם של אבותינו ורבותינו הקודמים בהם, אנו זקוקים לעיין ולדמות מילתא למילתא בכדי לדעת את הדרך שנלך בה והמעשה אשר נעשה. אבל דברים שהיו לפני גדולי הדור הקודמים, נוכל ללמוד ממעשיהם וללכת בדרכיהם, מבלי צורך לשפר או לשנות.

ואע"פ ש"לא ראינו אינו ראייה", אבל קריאת מגילה שבפרהסיא, שנקראת ברוב עם, ולא שמענו ולא ראינו שעשו כזאת לקפל את העמוד באמצעו, ולכן אין צורך לחדש חומרות והנהגות חדשות יותר מרבותינו שהקפידו על כל תג ותג בכל הליכותיהם.

ובקצת תשומת לב והרגל, יוכל הבעל קורא לקרות משני צידי העמוד כדי לצאת לכתחילה. וכל מעשיו יהיו נעשים על פי התורה והמסורה.

ובדרך דרוש, בהא דאיאת במס' מגילה (:טו), צריך לומר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת, להודיע שכלם נהרגו ונתלו כאחד, וכן נפסק בשו"ע סי' תר"צ (סעיף ט"ו).

יש להבין, מה המשמעות בזה שנהרגו כאחת. בשלמא כשמשיענו שנאבדו, כן יאבדו כל אויביך ד', אבל מה לנו אם מתו דקה אחת לפני השני או אחרי. בערוה"ש מבאר, שאע"פ שהועלו לגרדום בזה אחר זה, בכל זאת יצאה נשמתם כאחת, וגם בזה צ"ל מה משמיענו בכך.

ואולי י"ל משמעות הענין, כשקראנו מגילת אסתר, ועל פניו אולי יעלה בדעת הקורא שנראה כאן אוסף של הרבה אירועים, לכאורה טבעיים, שקרו בזה אחר זה, ואולי נראים כמו סדר טבעי, ושמאורעות הצטרפו למגילה אחת. לכן גילו לנו חז"ל, אע"פ שכל פרטי המגילה נראים טבעיים, והם דברים שיכולים לקרות בכל יום, נדע ברורות שהכל מושגח משמים עד לפרטי פרטים, לא רק כמה ומה אדם שצריך לעבור, אלא גם כילוי הרשעים מושגח בהשגחה נפלאה משמים, ובדיוק ברגע שנקבע משמים, כל הרשעה תכלה. ואע"פ שעשרה אנשים הועלו לגרדום בזה אחר זה, אבל נשמתם יצאה בדיוק באותו הרגע, והכל במדה ובמשקל.

ומידה טובה מרובה, לטב ולחיים ולשלם.

בכבוד רב ובידידות י' אדר א'
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

תחפושת נכרי בפורים

יום ב' לס' "ושכנתי בתוכם" תשפ"א

החיים והשלו' לכבוד הרב הח' המפו'
ספרא רבא ונבון דעת שליט"א

על דבר שאלתך אם מותר להתלבש בבגדי עכו"ם בפורים. וצינת לדברי הקהילת
יעקב, שבנובהרדוק בחור שהתחפש להמן וכדו' היה לו ירידה ברוחניות לאחר
מכן.

הנה ידועים דברי תשו' מהר"י מינץ (סי' י"ז) על דבר לבישת פרצופין שנהגין
בפורים, אם יש לחוש בזה משום "לא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים כ"ב ה'),
והמנהג פשוט ואין מוחה וכו'.

ומביאו בדרכי משה, וכתב: אפשר שמזה נתפשט המנהג ללבוש כלאים דרבנן
בפורים, ועושין לשמחה (עי"ע כלאים פ"ט מ"ב. ב"ק ק"ג).

וראה עו"ש שהביא דברי מהר"י ברי"ן, שקרא תגר על המנהג של לבישת כלאים,
ומיישב מהמשנה בכלאים (פ"ט מ"ב) דמותר ללבוש כלאים כדי להעביר המכס, ש"מ
דכי אינו מכוון ללבישה שרי, וכ"ש לפי מפו' שפירשו דלובשים כדי שלא יכירוהו
שהוא יהודי, אפ"ה שרי, א"כ שמע מינה דכי לובשים להתנכר בהם שרי, וה"ה
בפורים וכו'.

וברמ"א (סי' תרצ"ו סעיף ח'): מה שנהגו ללבוש פרצופין בפורים, וגבר לובש שמלת
אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר, שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא,
וכן בלבישת כלאים דרבנן. וי"א דאסור. אבל המנהג כסברא הראשונה. ומובא בס'
מטה משה (סי' תתרי"ד).
ועיי"ע ביו"ד (סי' קפ"ב בט"ז ס"ק ד').

ואם בבגדים שעלול להיות בהם סרך איסור "לא תלבש כלאים" התיירו משום
שמחה, ודאי שבלבישת תחפושת של מלבושי נכרים, שלא מצאנו מניעה מזה
מעיקר הדין בפוסקים, וגם אין בזה חשש מלבוש עכו"ם (שו"ע יו"ד סי' קנ"ז ב'), אין
מניעה ללבושם משום שמחה.

ונראה מדברי הרמ"א שם, שלבישה משום שמחה אינו נחשב ללבישה רגילה,
אלא כמניח חפץ על גופו בכדי לשמחה, אבל לא לבוש ממש, וכמו שמבאר (בדרכי
משה שם) גבי כלאים. ואולי משום כך גם לא ישפיע סגולת הבגד על מי שעוטפם.

וגם לא שמענו שהיו נמנעים מכך בשנים עברו, אע"פ שהנכם מצינים שיייתכן
ובמקומות מסוימים חששו מכך, וכביאור הגאון הגר"א ל שטיינמן זצ"ל, שאולי
הקפידו בנובהרדוק בזה מטעם אל תפתח פה לשטן, אבל בשאר מקומות לא
שמענו שהקפידו בזה.

ובמג"א (סי' ש"ז ס"ק כ"ב, ומובא שם במשנ"ב ס"ק נ"ט) מוזכר, השחוק שעושים בפורים, זכר
לאחשורוש.

בשביכי אורייתא – ווארקא | פורים במוצ ש – הלכה ומנהג | סה

ודברים בענין זה מצאתי בדברי הגאון הקדוש בעל ה'אוהב ישראל' מאפטא בספרו (פורים ד"ה משנכנס), "על דרך משל, מי שמשנה בגדיו הראויים לו לפי ערכו, ולובש בגדים אחרים אשר אין דרכו בכך, אזי נעשה צחוק וחדוה לכל הרואים אותו, וכמו שאנו רואים בימי הפורים, כאשר איש יהודי משנה מלבושיו ולובש בגדי אשה או עכו"ם נעשה שמחה וכו'.

ויה"ר שנזכה לימי אורה ושמחה בתורה ויראה במהרה.

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

פרק יד אמרות קודש

פרשת זכור

לא ניתן לתקן חוסר התלהבות וקרירות, על ידי הבנה

כתיב בהפטרת פרשת זכור: ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר (שמואל א טו, טו),

ובהמשך (פסוק כו). "יען מאסת את דבר ד' וימאסך ממלךך", ששאול הפסיד בגלל זה את המלוכה.

ולאורה קשה, למה אי אפשר להשלים את החסר, ע"י שיהרגום עתה.

ונראה לומר ששנאת עמלק לישראל התבטאה בזה שבא בדרך והכניס בהם קרירות ועצלות - "אשר קרך בדרך", לשון קרירות - תמורת ההתלהבות שהיתה לבני ישראל מיציאת מצרים ומקריעת ים סוף, כשהיו באמצע ההכנות לקראת מתן תורה.

ולפי"ז מובן שהתיקון לקרירות זו של עמלק צריך להיות דוקא קיום מצות ד' תיכף ימיד, בלא טעם, ובתוקף גדול ללחום את מלחמת ד' בעמלק.

אבל במלחמה של שאול, כיון שלא היתה אז את אותה הקנאה וההתלהבות לקיים את רצון ד', שוב לא היתה אפשרות לחזור להזדמנות זו, שהרי מה שבאו לכלל חמלה ורחמנות על מיטב הצאן והרכוש של עמלק מראה שהי' להם עדיין שייכות לקרירות של עמלק, ומה שהבינו בסוף שהם טעו בזה שנגררו אחר הבנת השכל, אינה עוד התלהבות שבאה מכח מצות ד' בלבד בחמימות הלב לקנאת ד', וממילא אין ההריגה של עכשיו, תיקון לקרירות של עמלק.

(אדאמו"ר "הבשביילי אורייתא" זצ"ל)

פּוּרִים

והשתיה כדת אין אונס (אסתר א,ה)

איתא בילקוט שמעוני כאן (רמז תת רמח) שמנהג אנשי פרס לכפות על השתיה, אבל אחשורוש לא כפה אותם. לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס.

ויש לעיין מדוע באמת לא כפה אותם על השתיה כמנהג המדינה.

והביאור בזה, שהמטרה האמיתית של אחשורוש במשתה שעשה היתה כדי להחטיא את ישראל במאכלות אסורות, ולכן בכוונה תחילה, ציוה שלא יכופו אותם לשתות, כדי שבכך יעברו על האיסורים ברצון, ולא באונס.

(בשבילי השחיטה סימן כב אות ד)

לפום צערא אגרא

ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום (אסתר ט יג)

יש להבין מפני מה עלה על דעת אסתר לבקש יום נוסף רק לבני שושן, ומפני מה זכו לכך שיוכלו למחות את זכר עמלק עוד יום נוסף, הלא הגזירה "להשמיד ולהרוג את כל היהודים אשר במלכות אחשורוש" היתה בשוה על כולם.

ואפשר שהענין הוא, שכיון שתושבי שושן היו הראשונים ששמעו מהגזירה, מיד ב"ג לחודש ניסן, ואז "והעיר שושן נבוכה" (אסתר ג טו), והם גם צמו מיד באותו היום כדאיתא (מגילה טו). "ויעבור מרדכי" (אסתר ד טו) "שהעביר יום ראשון של פסח בצום", וכן כתיב (שם ד טז) "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עליי", ואילו בשאר המקומות, שמעו רק כאשר הגיעו הרצים.

ולפי זה יש לומר, שכיון שצער גדול הי' לבני שושן יותר מכולם, לכן הם זכו גם ליום נוסף של מלחמה ונצחון של עמלק.

(אדאמו"ר "השבילי אורייתא" זצ"ל)

פורים שני ימים

לקים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו וגו' (אסתר ט כא)

שונה פורים מכל החגים, שבכל חג נקבע יום אחד, ורק בחו"ל משום ספיא דיזמא עושים ב' ימים, אבל פורים נקבע לכתחילה לשני תאריכים נפרדים.

אולי ירמוז בזה מש"כ: קימו וקבלו היהודים (אסתר ט כז) ובמס' שבת (פ"ה). דרשו: הדור קבלוהו בימי אחשורוש. וכמו שבמתן תורה, לר' יוסי נקבע יום נתינת התורה ליום ו', ולדורות מקיימים החג ביום ו', והוסיף משה יום אחד מדעתו וניתנה ביום ז'.

(מ"בי מדרשא)

בשלושה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו ואמרי לה אף בשחקו (עירובין ס"ה:).

בדרך צחות, יתכן שירמוז ליום הפורים, שאז יוכר מהות האדם. בכוסו, כמות ואיכות שתיית יין שחייב אדם לבסומי בפוריא ואיך ייראה לאחר ששתה וכו'. בכיסו, מתנות לאביונים וצדקות וכו' ובכעסו, בשנאתו וכעסו על עמלק, והשתדלותו למחוק זכר עמלק, ואמרי לה אף בשחקו....

(מ"בי מדרשא)

מלחמה לד' בעמלק מדור דור (שמות יז טז)

כשאנו נלחמים בעמלק להכרית זכרו, נמצא שאנו עוסקים באותו מסכת כמו הרב, דאיתא בזוה"ק, דחבריא כד הוו מטאן להאי פרישתא הוי חדאן. ואיתא מהרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחא, דהוי חדי, דכאשר התלמיד לומד במסכת שלומד רבו, מתעורר בו שמחה.

ולכן ביום הפורים שאנו עוסקים במחיית זכר עמלק, שהוא המלחמה לד' מדור דור, לכן מתעורר גם בנו שמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה וגו'.

(מ"בי מדרשא)

שם ד' מוסתר במגילה

שם המפורש מוסתר במגילה בכמה אופנים, וכמה טעמים נכתבו בספה"ק בזה. ואסתר, ע"ש שכל מעשייה היו בהסתר. ואמנם המקום שבמגילה מוזכר שם ד' ברמיזה כסדרן, הוא בראשי תיבות של המילים 'יבא ה'מלך ו'המן ה'יום (אסתר ה.ד). ואכן במשנתה הראשון, למרות שאסתר ניסתה לגבור על המן מכוח 'פחים טמנה לו' (מגילה טו:) לא הצליחה להכניעו אז. אלא במשנתה השני, שאז אמרה 'יבא ה'מלך ו'המן א'ל וגו' המרמז לשם קודש, יותר מוסתר, ולא כ"כ בגלוי כמקודם, אז הצליחה להכניעו ולהושיע את ישראל. (מ"בי מדרשא)

ומלאה הארץ דעה

כשביקרתי פעם בבית הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, זמן קצר לפני פורים, ושאלתיו כמה שאלות למעשה בענייני דיומא. בסוף אמר לי, נא, הרי לעתיד לא יצטרכו לבסומא עד דלא ידע. שהרי כתיב (ישעיהו יא ט) ומלאה הארץ דעה את ד'. (מ"בי מדרשא)

עשרת בני המן בנשימה אחת

אי במס' מגילה (טו:) צריך לומר עשרת בני המן ועשרת, הכל בנשימה אחת להודיע שכלם נהרגו ונתלו כאחד, וכ"ה בשו"ע סי' תר"צ (סעיף ט"ו).

יש להבין, מה המשמעות שנהרגו כאחת. בשלמא אם משמיענו שנאבדו, כן יאבדו כל אויביך ד', אבל מה לי אם מתו דקה לפני או אחרי. בערוה"ש מבאר שאע"פ שהועלו לגרדום בזה אחר זה בכל זאת יצאה נשמתם כאחת, וגם בזה צ"ל מה משמיענו בכך.

ואולי י"ל משמעות הענין, כשקראנו מגילת אסתר, ועל פניו אולי יעלה בדעת הקורא שנראה כאן אוסף של הרבה אירועים שקרו בזה אחר זה, ואולי נראים כמו סדר טבעי ושמאורעות הצטרפו למגילה אחת.

לכן גילו לנו חז"ל שהכל מושגח משמים עד לפרטי פרטים, לא רק כמה ומה אדם צריך לעבור, אלא גם כילוי הרשע, מושגח בהשגחה נפלאה משמים ובדיוק ברגע שנקבע משמים, כל הרשעה תכלה. ואע"פ שעשרה אנשים הועלו לגרדום בזה אחר זה, אבל נשמתם יצאה בדיוק באותו הרגע.

ומידה טובה מרובה, לטב ולחיים ולשלם.

(מ"בי מדרשא)

פורים על שם הפור

יש להבין מדוע נקרא שם הפורים "על שם הפור". אולי היה ראוי לקראו "מרדכי" או "אסתר".

בנוסף, מה המשמעות של "פורים" לשון רבים, שמרמז על שני גורלות. הרי היה רק גורל אחד "על שם הפור".

אי' בספה"ק, שבעצם המן כשהפיל הפור, לא היתה זאת טעות כשיצא לו מה שיצא. אלא שמעצם הטבע היה אמור כך להיות חלילה. ראה במהר"ל אור חדש. ובפירוש יוסף לקח, שהמן לא טעה בענין הגורל, אלא שהקב"ה הפך הכל לטובה.

וראה בשפת אמת (תרל"א): שמה שהגורל מורה עליו הוא שהטבע צריך להיות כן. זה הפור שכשהגורל שלהם להשמיד לאבד את כל היהודים, וזה אי אפשר (קב"ה אורייתא וישראל חד), ממילא נהפך לטוב וכו'.

אי' בילקוט מעם לועז שהמן הפיל 3 קוביות להגרלה. יצא לו 3-3-1 ושמה מפני שנרמז לו הגברת כוחו של - א' ג' ג', ולאחמ"כ הפך השי"ת את הפור. וידוע כללי הקוביה, שצד הנגדי של 1 בקוביה, הוא 6 והצד הנגדי של 3 הוא 4. ונמצא שד' הפך את הגורל ל-ד'ויד'.

נמצא שמה שהפיל המן הפור היה חלילה דבר ממש. וד' ברחמיו שהפך את הפור עשה בזה הצלה למעלה מדרך הטבע, וזה הוא בעצם הפור השני, שבזה ניצלנו ממות לחיים.

ומאוד יש להתבונן בנס פורים, כי בשונה מניסים אחרים שהיו לעם ישראל, שנמלטו מפורעניות, ובפורים, לא רק שניצלו מהגזירה, אלא שהיהודים קבלו את הטוב שהיה אצל האומות. כמ"ש ותשם את מרדכי על בית המן, ואסתר מולכת במקום ושת, היהודים לא רק שניצולים מהרג האומות אלא שהיהודים הורגים בהם. ונהפוך הוא, לא רק שמתבטל הגזירה, אלא ונהפוך במלא מובן המילה, אשר "ישלמו" היהודים. והוא ענין נפלא מאוד שלא היה בכל הניסים שהיו לישראל.

ולכן אם כל המועדים נבטלים, ימי הפורים אינם נבטלים, מפני שנס פורים הוא בבחינה של לעתיד לבוא ומלאה הארץ דעה את ד'. שרצון ד' ושלטון הנהגת העולם ייראה שהוא עפ"י רצון ד', אשר ישלמו היהודים ויהודי ע"ש שמודה בד'.

וכמו שמעשה הנס נעשה בתוך הטבע, היינו בחינה שכל הטבע מתגלה כנס הכי גדול שבו כל פרט בטבע מתגלה האיך שמצטרף כפסיפס ומשלים תמונה של קיום רצון ד'.

ואולי בזה נפרש דברי התפארת שלמה, שניתן להוושע ע"י קריאת המגילה, שאי' בגמ' בני חיי ומוזני לאו בוכותא תליי אלא במזלא, ו"מגלה" בגי' "מזלא", גם שם במגילה נראה ומתגלה עומק כוח ד' בתוך הטבע ובתוך הנהגת העולם. ולכן בקריאת מגילה שנקראת ו"מתגלה" עכשיו יכולים להוושע.

ובעצם זה משמעות הפיזית שאנו אומרים ב"אשר הניא" פור המן נהפך לפורינו, שזה הפור - הגורל השני שד' ברחמיו הפך לנו לטובה.

וזה משמעות הפסוק שנקרא בסוף המגילה ומסכם את כל ענין הנס שהיה ב"פור" (ט' כד) כי המן בן המדתא וכו' והפל פור הוא הגורל וכו' (כ"ו) על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור. והיינו, מזה, הפור שעשה המן שביטא רצון להרע לישראל חלילה, ומאידך הפור שד' הפך לנו לטב ולחיים ולשלם.